

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Факультет морського права

Кафедра морського та господарського права

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри

 К. О. Дубова

« 09 » 12 _____ 2025 р.

УДК 342.6:504.4(477)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему:

**«АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ТА ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ»**

Виконав:

студент 6 курсу, групи 6511м

 Гончаров В. П.

Керівник роботи:

в. о. завідувача кафедри адміністративного
та конституційного права,

доктор юридичних наук, професор

 Бортник Н. П.

Миколаїв – 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Факультет морського права

Кафедра морського та господарського права
Спеціальність 081 Право
Освітня програма Право

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

О. Ю. Дубинський

(підпис)

«08» 12 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту

Гончарову Володимирі Павловичу

(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Адміністративно-правове регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення»

Керівник роботи д.ю.н., професор Бортник Надія Петрівна
Затверджені наказом ректора № 1155-уч від « 30 » вересня 2025 року

2. Термін подання роботи: 08.12.2025 року

3. Вихідні дані до роботи: чинне законодавство, фахова література, матеріали конференцій, репозитарій університету

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) _____

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання водних відносин

Розділ 2. Адміністративно-правовий механізм використання та охорони водних ресурсів в Україні

Розділ 3. Проблеми, шляхи вдосконалення та перспективи розвитку адміністративно-правових механізмів охорони водних ресурсів

5. Перелік презентаційних матеріалів виконаний в програмі Power Point

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<u>Сторонні консультанти до підготовки розділів роботи не залучалися</u>		

7. Дата видачі завдання **06 вересня 2025 року**

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

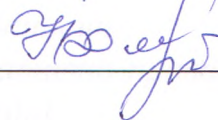
Номер	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення літературних джерел з предмета дослідження	вересень 2025 р.	виконано
2.	Складання розгорнутого плану роботи та ознайомлення керівника з планом кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	виконано
3.	Написання розділу 1	вересень 2025 р.	виконано
4.	Написання розділу 2	жовтень 2025 р.	виконано
5.	Написання розділу 3	листопад 2025 р.	виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи	до 25 листопада 2025 р.	виконано
7.	Передача кваліфікаційної роботи науковому керівнику для написання відгуку	до 27 листопада 2025 р.	виконано
8.	Передача кваліфікаційної роботи рецензенту для рецензування	до 30 листопада 2025 р.	виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	09 грудня 2025 р.	виконано
10.	Захист кваліфікаційної роботи	23 грудня 2025 р.	виконано

Студент

Гончаров В. П.

Керівник роботи

Бортник Н. П.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОДНИХ ВІДНОСИН	11
1.1. Поняття та правова природа водних ресурсів як об'єкта адміністративно-правового регулювання: екологічний, економічний та правовий аспекти	11
1.2. Система джерел адміністративно-правового регулю- вання використання та охорони водних ресурсів в Україні	18
1.3. Вплив міжнародно-правових стандартів на формування національного законодавства у сфері водного права	22
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ	29
2.1. Система та компетенція органів публічної адміністрації у сфері управління водними ресурсами від центрального до басейнового рівня	29
2.2. Адміністративні процедури дозвільної системи у сфері спеціального водокористування	34
2.3. Адміністративно-правові форми державного контролю за використанням та охороною водних ресурсів та застосування юридичної відповідальності	39

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ	48
3.1. Актуальні проблеми правозастосування у сфері водних відносин: корупційні ризики, дублювання повноважень та прогалини законодавства	48
3.2. Пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правових механізмів охорони водних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки	57
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	79

АНОТАЦІЯ

Гончаров В. Адміністративно-правове регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Випускова кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» (081 Право). – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному аналізу сучасного стану, виявленню системних проблем та обґрунтуванню перспектив вдосконалення адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні.

У першому Розділі *«Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання водних відносин»* з'ясовано поняття та правова природа водних ресурсів як об'єкта адміністративно-правового регулювання, розкрито його екологічний, економічний та правовий аспекти. Проаналізовано систему джерел адміністративно-правового регулювання та визначено вплив міжнародно-правових стандартів (зокрема, Водної рамкової директиви ЄС) на формування національного законодавства у сфері водного права.

У другому Розділі *«Адміністративно-правовий механізм використання та охорони водних ресурсів в Україні»* надано характеристику системи та компетенції органів публічної адміністрації у сфері управління водними ресурсами (від центрального до басейнового рівня), виявлено проблеми інституційної фрагментації. Проаналізовано адміністративні процедури дозвільної системи у сфері спеціального водокористування (недостатня прозорість, забюрократизованість). Подано аналіз адміністративно-правових форм державного контролю та застосування юридичної відповідальності (формальність штрафів, недостатня дієвість).

Третій Розділ *«Проблеми, шляхи вдосконалення та перспективи розвитку адміністративно-правових механізмів охорони водних ресурсів»* присвячений

ідентифікації системних проблем (слабка міжвідомча координація, низька дієвість принципу сталого розвитку) та обґрунтуванню комплексного підходу до вдосконалення. Запропоновано стратегічні напрями: посилення міжвідомчої координації, цифровізація системи екологічного контролю, а також реформування економічних механізмів відповідальності через збільшення штрафів та адаптацію європейських інструментів стимулювання (плата за забруднення, субсидії).

У *Висновках* підведено підсумки, констатовано, що ефективно адміністративно-правове регулювання можливе лише за умови комплексного підходу до вирішення існуючих проблем, що включає інституційну інтеграцію (басейновий принцип), цифровізацію контролю та впровадження економічно стимулюючих механізмів відповідальності. Вдосконалення цієї сфери сприятиме не лише екологічній безпеці, а й сталому економічному розвитку країни та гармонізації з європейськими стандартами.

Ключові слова: вода, водні ресурси, водокористування, водовідведення, якість води, адміністративно-правове регулювання, охорона водних ресурсів, міжнародні стандарти, управління.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
ВКУ	Водний кодекс України
КМУ	Кабінет Міністрів України
ВРД	Водна рамкова директива
ІУВР	Інтегроване управління водними ресурсами
СЕО	Стратегічна екологічна оцінка
ГДС	Гранично допустимі скиди
ПУРБ	Плани управління річковими басейнами
БУВР	Басейнові управління водних ресурсів
ГТС	Гідротехнічні споруди
WFD	Водна рамкова директива
НДТ	Найкращі доступні технології

ВСТУП

Актуальність теми. Адміністративно-правове регулювання використання та охорони водних ресурсів є однією з ключових сфер забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку України. Водні ресурси, будучи стратегічно важливим національним багатством, потребують ефективного та науково обґрунтованого правового захисту, особливо в умовах глобальних кліматичних змін, зростаючого антропогенного навантаження та, як наслідок, погіршення якісного і кількісного стану водних об'єктів.

В Україні актуальність цієї проблематики посилюється необхідністю гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами (зокрема, з Водною рамковою директивою ЄС), а також викликами, пов'язаними з воєнною агресією, що призводить до руйнування критичної гідротехнічної інфраструктури та значного забруднення водних об'єктів. Отже, адміністративно-правовий механізм має бути оперативно адаптований для забезпечення ефективного управління, контролю та відновлення водних ресурсів. Сучасний стан регулювання вимагає глибокого аналізу його ефективності, виявлення прогалин та розробки дієвих адміністративно-правових інструментів для протидії сучасним загрозам.

Проблематика адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні традиційно перебуває у фокусі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців, що свідчить про її беззаперечну теоретичну і практичну значущість. Фундаментальні основи екологічного та водного права, а також адміністративно-правові аспекти управління природними ресурсами були закладені у працях класиків галузі. Значний внесок у розвиток цієї сфери у вітчизняній юридичній науці зробили такі вчені, як Берднік І.В., Буцьких Д.О., Гбур Л.В., Григор'єва Т.В., Коломоєць Т.О., Легеза Є.О., Шуміло О.М. та низка інших дослідників. У їхніх наукових роботах глибоко досліджені загальні засади екологічного та водного права, детально проаналізовано правовий статус суб'єктів управління водними ресурсами, а також розкрито

питання юридичної відповідальності за порушення водного законодавства. Зокрема, значна увага приділялася формуванню компетенції центральних органів виконавчої влади та їхній взаємодії у реалізації контрольно-наглядових функцій. Проте, незважаючи на вагомі здобутки, більшість із цих наукових розробок потребують суттєвого оновлення та критичного переосмислення з огляду на динамічні зміни у законодавстві, сучасні євроінтеграційні процеси та нові виклики перед Україною. Це стосується, насамперед, адміністративно-правового забезпечення інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, який є основою Водної рамкової директиви ЄС, та потребує докорінного перегляду системи державного нагляду (контролю) і вдосконалення дозвільної системи у сфері спеціального водокористування. Відсутність ґрунтовних і комплексних досліджень, які б охоплювали ці новітні аспекти, підтверджує актуальність обраної теми та необхідність проведення подальшої наукової розробки.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в комплексному адміністративно-правовому дослідженні сучасного стану регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні та розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі планується вирішити такі завдання:

- визначити теоретико-правові засади адміністративно-правового регулювання водних відносин в Україні;
- проаналізувати систему державних органів та їхні адміністративно-правові повноваження у сфері використання, охорони та відтворення водних ресурсів;
- здійснити аналіз сучасного адміністративно-правового інструментарію (дозвільна система, державний нагляд/контроль, економічне стимулювання) та практики його застосування;
- виявити основні проблеми адміністративно-правового забезпечення охорони водних ресурсів та обґрунтувати шляхи їх вирішення;

– сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в контексті європейської інтеграції України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові норми, що регулюють відносини у сфері використання та охорони водних ресурсів, практика їх застосування, а також напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення окреслених завдань у процесі підготовки магістерської кваліфікаційної роботи на тему «Адміністративно-правове регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення» використовувався комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Їхнє системне застосування дозволило забезпечити всебічність, об'єктивність та достовірність проведеного дослідження.

Ключовим був діалектичний метод, який слугував методологічною основою дослідження, дозволяючи розглядати адміністративно-правове регулювання водних відносин не як статичну, а як динамічну систему, що постійно розвивається під впливом соціально-економічних, екологічних та політичних факторів. Застосування діалектичного підходу дало можливість виявити та дослідити суперечності між необхідністю використання водних ресурсів для економічних потреб і завданням їхньої охорони та відновлення, а також прослідкувати тенденції розвитку законодавства в контексті євроінтеграційних процесів.

Системно-структурний метод був необхідним для аналізу системи органів державного управління у сфері використання та охорони водних ресурсів. Метод дозволив розглянути всю сукупність суб'єктів як єдину ієрархічно побудовану структуру, визначити їхні адміністративно-правові повноваження, виявити

функціональні зв'язки, дублювання або прогалини у розподілі компетенції, що є критичним для вдосконалення управлінського механізму.

Також використовувалися методи аналізу, синтезу та узагальнення. Аналіз застосовувався для розчленування складних адміністративно-правових інститутів (зокрема, дозвільної системи, державного нагляду та контролю) на окремі складові для їх детального вивчення. Синтез дозволив об'єднати результати аналітичного дослідження в цілісну картину сучасного стану регулювання та сформулювати комплексні авторські пропозиції. Узагальнення використовувалося для формулювання остаточних теоретичних висновків та практичних рекомендацій роботи.

Серед спеціально-юридичних методів основним був формально-юридичний (догматичний) метод. Цей метод застосовувався для тлумачення адміністративно-правових норм (Водного кодексу України, законів, підзаконних актів), визначення їхньої юридичної сили, структури, сфери дії та змісту, що дозволило чітко встановити наявні дефекти правового регулювання: прогалини, колізії та внутрішні суперечності. Порівняльно-правовий метод був необхідний з огляду на євроінтеграційний вектор України. Він використовувався для зіставлення національного законодавства у сфері водного права з міжнародними та європейськими стандартами (зокрема, з Водною рамковою директивою ЄС). Порівняння дозволило обґрунтувати конкретні напрями гармонізації адміністративно-правового регулювання, а також використати позитивний зарубіжний досвід для формування обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі Вступу, трьох розділів, 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, який складається з 62 найменувань і розміщений на 8 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОДНИХ ВІДНОСИН

1.1. Поняття та правова природа водних ресурсів як об'єкта адміністративно-правового регулювання: екологічний, економічний та правовий аспекти

Водні ресурси є одним із найбільш стратегічно важливих компонентів навколишнього природного середовища та об'єктом суспільних відносин, які підлягають інтенсивному адміністративно-правовому регулюванню. Згідно зі статтею 1 Водного кодексу України (ВКУ) [1], водні ресурси визначаються як запаси поверхневих, підземних і морських вод, що використовуються або можуть бути використані. У правовій доктрині водні ресурси розглядаються як особливий вид природного ресурсу, який характеризується невичерпністю у якісному сенсі (здатність до відновлення), але обмеженістю у кількісному та якісному сенсі (дефіцит чистої води).

З юридичної точки зору, водні ресурси є невід'ємною складовою Водного фонду України [2], що включає всі водні об'єкти в межах території країни. Таке віднесення підкреслює їхню функціональну єдність та необхідність застосування інтегрованого підходу в управлінні. Правовий режим Водного фонду, встановлений ВКУ та іншими нормативно-правовими актами, визначає особливий порядок їхнього використання, відтворення та охорони. Зокрема, ця категорія об'єктів вимагає дотримання принципу пріоритету екологічної безпеки над економічною діяльністю, що є наріжним каменем для побудови ефективного адміністративно-правового механізму.

Правовий режим Водного фонду є важливим елементом системи екологічного законодавства, який спрямований на забезпечення раціонального використання водних ресурсів, їхнього відтворення та захисту від забруднення і виснаження. Згідно з положеннями Водного кодексу України (ВКУ), водні

об'єкти належать до природних ресурсів загальнодержавного значення, що визначає особливий правовий статус цих об'єктів. Основними завданнями цього режиму є регулювання водокористування, встановлення обмежень для господарської діяльності в межах водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також контроль за дотриманням екологічних стандартів. Важливим аспектом є інтеграція принципів сталого розвитку, що передбачає баланс між соціально-економічними потребами суспільства та необхідністю збереження водних екосистем. Особливу увагу приділено питанням відповідальності за порушення норм водного законодавства, що включає як адміністративні, так і кримінальні санкції. Таким чином, правовий режим Водного фонду є ключовим інструментом для забезпечення екологічної безпеки та сталого управління водними ресурсами України.

Домінуючий характер публічного інтересу у сфері водних відносин є ключовою ознакою, що обумовлює застосування саме адміністративно-правового методу регулювання. Необхідність гарантування загального доступу до водних ресурсів для задоволення життєво важливих потреб населення, а також стратегічна важливість води для національної безпеки та економіки вимагають від держави встановлення імперативних правил поведінки [3, с. 164]. Відтак, адміністративне право встановлює чіткі межі дозволеного (дозволи, ліміти), забороненого (скиди забруднюючих речовин) та обов'язкового (моніторинг, охорона), мінімізуючи диспозитивність цивільно-правових механізмів.

Публічний характер водних ресурсів знаходить своє найвище правове вираження у концепції водного суверенітету України, яка лежить в основі державного управління цією сферою. Водний суверенітет означає виключне право держави на володіння, користування та розпорядження водними ресурсами в межах своєї території [4, с. 189]. Це право реалізується через систему адміністративно-правових інструментів, що забезпечують монополію держави на видачу дозволів на спеціальне водокористування та здійснення державного контролю, що безпосередньо корелює з конституційним статусом вод. Зокрема,

законодавство України визначає водні ресурси як об'єкт права власності українського народу, що підтверджується статтею 13 Конституції України. У цьому контексті держава виступає гарантом збереження та раціонального використання водних ресурсів, встановлюючи правові механізми їх охорони та відновлення. Важливу роль у цьому процесі відіграють дозвільні процедури, які регламентують використання водних об'єктів із врахуванням екологічних, економічних та соціальних аспектів. Крім того, контроль за дотриманням умов спеціального водокористування є однією з ключових функцій органів державної влади у сфері охорони навколишнього природного середовища, що сприяє запобіганню порушенням і забезпечує ефективну реалізацію принципу сталого розвитку. Таким чином, адміністративно-правове регулювання у сфері водокористування є важливим інструментом забезпечення екологічної безпеки, збереження природного середовища та захисту інтересів суспільства.

Правова природа водних ресурсів в Україні базується на їхньому статусі об'єкта права власності Українського народу. Відповідно до статті 13 Конституції України [5] та статті 4 ВКУ [1], усі води (водні об'єкти) є виключно об'єктами права власності Українського народу і надаються лише в користування. Цей імперативний припис формує основу для публічно-правового, зокрема адміністративно-правового, регулювання, оскільки держава виступає гарантом захисту цього національного багатства, реалізуючи функції управління, контролю та нагляду через органи публічної адміністрації.

Адміністративно-правове регулювання водних ресурсів обумовлене їхньою подвійною функціональною природою: еколого-правовою та економічно-правовою.

Еколого-правовий аспект водних ресурсів

Еколого-правовий аспект відображає природоохоронну цінність водних ресурсів і має пріоритетне значення у системі адміністративно-правового регулювання. Водні ресурси є не просто об'єктом користування, а життєво важливим компонентом екосистем, середовищем існування біологічного різноманіття та ключовим фактором підтримання екологічної рівноваги.

З точки зору еколого-правового підходу, адміністративно-правове регулювання спрямоване на досягнення таких цілей: забезпечення охорони, що передбачає запобігання забрудненню, засміченню та вичерпанню вод, і ця мета реалізується через встановлення екологічних нормативів якості води, запровадження державного моніторингу вод та жорсткого державного екологічного контролю (нагляду) за водокористуванням. Також важливим є відтворення та відновлення, для чого адміністративно-правові норми регулюють діяльність, спрямовану на відновлення водних об'єктів, зокрема через розробку та виконання програм басейнового управління, встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Крім того, адміністративні механізми (зокрема, процедури екологічної оцінки та дозвільної діяльності) встановлюють пріоритетність екологічних вимог над економічними інтересами водокористувачів.

Саме принцип пріоритету екологічної безпеки формує адміністративно-правовий імператив, за якого господарська діяльність у сфері водокористування допускається лише за умови неухильного дотримання екологічних стандартів. Казанчук І.Д. наголошував, що у правовому механізмі екологічної безпеки пріоритет належить саме запобіжним адміністративно-правовим заходам [6, с. 97], які мають передувати будь-якому господарському рішення. Це підтверджує, що інструментарій адміністративного права – від екологічної експертизи до стратегічної екологічної оцінки – використовується державою як «фільтр» для відсіювання потенційно небезпечної діяльності ще на стадії планування, а не лише на стадії її реалізації.

Адміністративно-правове забезпечення охорони водних ресурсів не обмежується лише встановленням заборон та контролем, а включає також механізми примусу та відповідальності. Доктор юридичних наук Сірант М. вказує, що ефективність екологічного законодавства визначається не стільки наявністю правових норм, скільки здатністю держави забезпечити їхню реалізацію через механізми юридичної відповідальності [7, с. 159]. Це означає, що адміністративне право наділяє відповідні контролюючі органи владними

повноваженнями щодо притягнення до адміністративної (або ініціювання кримінальної) відповідальності за порушення режиму водокористування, зокрема, за самовільне використання води або її забруднення. Жорсткість адміністративних санкцій та штрафів виступає як превентивний інструмент, що має змусити суб'єктів господарювання інвестувати у водоохоронні заходи та очисні споруди.

Крім того, сучасний еколого-правовий підхід до регулювання водних ресурсів вимагає впровадження інтегрованого басейнового принципу управління, що є адміністративно-правовою вимогою *acquis communautaire* ЄС (Водної рамкової директиви) [8]. Як зазначає професор Т. О. Коломєць, інтеграція європейських стандартів в адміністративне право України вимагає переходу від галузевого управління до територіально-функціонального, де планування охорони вод здійснюється не за адміністративними кордонами, а в межах річкових басейнів [4, с. 190]. Цей підхід також вимагає удосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність у сфері управління водними ресурсами, зокрема шляхом розробки чітких критеріїв розподілу компетенцій та відповідальності між різними рівнями управління. Важливим аспектом є забезпечення прозорості та підзвітності у прийнятті рішень, що може бути досягнуто завдяки впровадженню принципів децентралізації та субсидіарності. Крім того, необхідно враховувати екологічні, соціальні та економічні фактори, які впливають на ефективність використання водних ресурсів, що потребує інтегрованого підходу до їх регулювання. У цьому контексті значну роль відіграє гармонізація національного законодавства із міжнародними стандартами, зокрема з директивами Європейського Союзу, які передбачають впровадження басейнового принципу управління водними ресурсами. Таким чином, реформування адміністративно-правового регулювання у цій сфері має базуватися на комплексному аналізі існуючих проблем та розробці стратегій, спрямованих на сталий розвиток і збереження водних екосистем.

Таким чином, еколого-правова природа водних ресурсів легітимізує застосування імперативних (владних) методів адміністративного права для

примусового забезпечення екологічної безпеки, а також зумовлює необхідність постійного вдосконалення управлінських структур для відповідності сучасним міжнародним вимогам сталого розвитку.

Економічно-правовий аспект водних ресурсів.

Еколого-правовий аспект відображає природоохоронну цінність водних ресурсів і має пріоритетне значення у системі адміністративно-правового регулювання. Водні ресурси є не просто об'єктом користування, а життєво важливим компонентом екосистем, середовищем існування біологічного різноманіття та ключовим фактором підтримання екологічної рівноваги. З точки зору еколого-правового підходу, адміністративно-правове регулювання спрямоване на досягнення таких цілей: забезпечення охорони, що передбачає запобігання забрудненню, засміченню та вичерпанню вод, і ця мета реалізується через встановлення екологічних нормативів якості води, запровадження державного моніторингу вод та жорсткого державного екологічного контролю (нагляду) за водокористуванням. Також важливим є відтворення та відновлення, для чого адміністративно-правові норми регулюють діяльність, спрямовану на відновлення водних об'єктів, зокрема через розробку та виконання програм басейнового управління, встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Крім того, адміністративні механізми (зокрема, процедури екологічної оцінки та дозвільної діяльності) встановлюють пріоритетність екологічних вимог над економічними інтересами водокористувачів.

Саме принцип пріоритету екологічної безпеки формує адміністративно-правовий імператив, за якого господарська діяльність у сфері водокористування допускається лише за умови неухильного дотримання екологічних стандартів. Берднік І.В. наголошує, що у правовому механізмі екологічної безпеки пріоритет належить саме запобіжним адміністративно-правовим заходам [9, с. 112], які мають передувати будь-якому господарському рішення. Це підтверджує, що інструментарій адміністративного права – від екологічної експертизи до стратегічної екологічної оцінки – використовується державою як «фільтр» для відсіювання потенційно небезпечної діяльності ще на стадії планування, а не

лише на стадії її реалізації. Такий підхід відображає концепцію сталого розвитку, де правові норми виконують функцію запобіжного обмеження антропогенного навантаження на водні екосистеми, перетворюючи екологічну відповідальність на невід'ємну складову адміністративної культури водокористувачів.

Адміністративно-правове забезпечення охорони водних ресурсів не обмежується лише встановленням заборон та контролем, а включає також механізми примусу та відповідальності. Доктор юридичних наук А. П. Гетьман вказував, що ефективність екологічного законодавства визначається не стільки наявністю правових норм, скільки здатністю держави забезпечити їхню реалізацію через механізми юридичної відповідальності [10, с. 283]. Це означає, що адміністративне право наділяє відповідні контролюючі органи владними повноваженнями щодо притягнення до адміністративної (або ініціювання кримінальної) відповідальності за порушення режиму водокористування, зокрема, за самовільне використання води або її забруднення. Жорсткість адміністративних санкцій та штрафів виступає як превентивний інструмент, що має змусити суб'єктів господарювання інвестувати у водоохоронні заходи та очисні споруди. Крім того, адміністративно-правовий примус проявляється у формі відкликання або анулювання дозволів на спеціальне водокористування у разі систематичних порушень, що є найбільш дієвим важелем впливу на економічних суб'єктів.

Крім того, сучасний еколого-правовий підхід до регулювання водних ресурсів вимагає впровадження інтегрованого басейнового принципу управління, що є адміністративно-правовою вимогою *acquis communautaire* ЄС (Водної рамкової директиви) [8].

Як зазначає професор Т. О. Коломoeць, інтеграція європейських стандартів в адміністративне право України вимагає переходу від галузевого управління до територіально-функціонального, де планування охорони вод здійснюється не за адміністративними кордонами, а в межах річкових басейнів [4, с. 190]. Цей підхід зумовлює необхідність перерозподілу адміністративних повноважень між центральними органами влади та басейновими управліннями водних ресурсів,

що безпосередньо впливає на структуру, процедури та ефективність адміністративно-правового регулювання. Фактично, інтегроване управління водними ресурсами (ІУВР) є адміністративною реформою, метою якої є оптимізація еколого-правового захисту шляхом уніфікації методів моніторингу, планування та контролю в межах природного гідрологічного об'єкта.

Таким чином, еколого-правова природа водних ресурсів легітимізує застосування імперативних (владних) методів адміністративного права для примусового забезпечення екологічної безпеки, а також зумовлює необхідність постійного вдосконалення управлінських структур для відповідності сучасним міжнародним вимогам сталого розвитку, гарантуючи, що функція охорони залишається домінуючою над економічною функцією використання.

Дуалізм правової природи водних ресурсів – як екологічного об'єкта, що підлягає безумовній охороні, і як економічного ресурсу, що використовується для задоволення потреб суспільства, – обумовлює необхідність побудови складного та збалансованого адміністративно-правового механізму. Завдання цього механізму полягає не лише у встановленні правил користування, а й у постійному пошуку оптимального балансу між забезпеченням екологічної стійкості та підтриманням раціонального економічного використання водних ресурсів в умовах постійної антропогенної та кліматичної загрози. Це створює постійний об'єкт дослідження для адміністративного права.

1.2. Система джерел адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні.

Ефективність адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів безпосередньо залежить від чіткості, ієрархічності та узгодженості його правової основи – системи джерел права. Під джерелами адміністративного права у цій сфері розуміють зовнішні форми вираження правових норм, встановлених державою, що регулюють водні відносини, які виникають у процесі управління, контролю та нагляду. Ця система

характеризується комплексністю, оскільки охоплює як норми екологічного, так і адміністративного права.

З метою систематизації нормативно-правового масиву, що формує правове поле дослідження, доцільно представити кваліфікацію джерел відповідно до їхньої юридичної сили та сфери застосування, виділяючи чотири основні рівні: конституційно-правовий, законодавчий, підзаконний та міжнародний, як це зображено у *Додатку 1 (таблиці 1.1)*

Основоположним джерелом є Конституція України [5], яка закріплює водні ресурси як об'єкт права власності Українського народу (ст. 13) та гарантує право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), встановлюючи пріоритет екологічної безпеки.

Безпосереднім галузевим джерелом, що деталізує конституційні приписи, є Водний кодекс України (ВКУ) [1]. Він визначає понятійний апарат, компетенцію органів публічної адміністрації, принципи державного управління, порядок спеціального водокористування та правові засади охорони вод. У науковій доктрині, як зазначає Буцьких Д.О., саме Водний кодекс України є системоутворюючим актом, який має бути узгоджений з іншими природоресурсовими законами для забезпечення єдиної екологічної політики [11, с. 176].

На додаток до ключових законодавчих актів, система джерел адміністративно-правового регулювання водних ресурсів вимагає залучення суміжних законів, які хоч і не є спеціалізованими водними, але безпосередньо впливають на управлінську діяльність. До таких актів належать: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (встановлює загальні екологічні нормативи, принципи державного екологічного контролю та відповідальності) [12]; Закон України «Про адміністративні послуги» (регулює процедури видачі дозволів на спеціальне водокористування, забезпечуючи прозорість та часові рамки) [13]; та Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (визначає уніфіковані правила здійснення перевірок контролюючими органами) [14]. Ці

адміністративні дії, у свою чергу, спрямовані на забезпечення ефективного управління водними ресурсами, дотримання екологічних стандартів та захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. У межах адміністративно-процедурного регулювання здійснюється комплекс заходів, спрямованих на забезпечення прозорості, законності та обґрунтованості рішень, що приймаються органами публічної адміністрації. Зокрема, це включає видачу дозволів на спеціальне водокористування, встановлення режимів водоохоронних зон, контроль за дотриманням умов водокористування та застосування адміністративних санкцій у разі порушення норм законодавства. Важливим аспектом є також забезпечення доступу до публічної інформації про стан водних ресурсів і діяльність уповноважених органів, що сприяє підвищенню рівня довіри громадськості до процесу управління водними ресурсами. Таким чином, адміністративно-процедурне регулювання виступає ключовим механізмом реалізації державної політики у сфері водного господарства, спрямованої на досягнення сталого розвитку та збереження екологічного балансу.

Важливе місце у системі займають підзаконні нормативно-правові акти, необхідність яких обумовлена високою динамікою та технічною складністю водних відносин. Сюди належать: постанови Кабінету Міністрів України (КМУ), які деталізують механізми управління, затверджують порядки видачі дозволів (наприклад, порядок здійснення державного моніторингу вод) та визначають повноваження центральних органів виконавчої влади (Положення про Державне агентство водних ресурсів). Також використовуються відомчі нормативні акти – накази Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, які встановлюють галузеві нормативи, методики моніторингу, норми якості води, а також форми адміністративної звітності. Професор Лазаренко Д.В. підкреслює, що саме відомчі акти формують основний масив регулятивних правил, які застосовуються у повсякденній діяльності суб'єктів господарювання та контролюючих органів, оскільки вони дозволяють оперативно реагувати на технологічні та екологічні зміни [15, с. 45].

Окрему підгрупу становлять міжнародно-правові та інтеграційні джерела,

які набувають особливого значення в контексті євроінтеграції. Це ратифіковані міжнародні договори, зокрема, Угода про асоціацію між Україною та ЄС [16], а також похідні від неї акти Європейського Союзу (*acquis communautaire*). Ключовим джерелом у цьому сенсі є Водна рамкова директива ЄС [8], яка імплементується через національні закони і зобов'язує Україну перейти до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. Науковець О. М. Шуміло зазначає, що євроінтеграційні джерела впливають не лише на матеріальне право (норми), але й на адміністративно-процедурне право, вимагаючи реформування системи органів управління та їхньої взаємодії, що є найскладнішим завданням сучасного адміністративно-правового регулювання [17, с. 209].

Одним із найбільш яскравих прикладів багатоступеневого застосування джерел є процедура видачі дозволу на спеціальне водокористування. Тут послідовно задіяні:

1. Законодавчий рівень (ВКУ): стаття 49 ВКУ встановлює загальну норму про те, що спеціальне водокористування здійснюється лише за дозволом.

2. Процедурний рівень (ЗУ «Про адміністративні послуги»): цей закон визначає загальні вимоги до термінів розгляду заяви та взаємодії між суб'єктом звернення та органом видачі дозволу (Держводагентством або його територіальними органами).

3. Підзаконний рівень (Постанова КМУ): спеціальна постанова Кабінету Міністрів деталізує конкретний Порядок видачі дозволу, включаючи перелік необхідних документів, підстави для відмови та механізм оскарження.

4. Відомчий рівень (Наказ Міндовкілля): міністерство затверджує форму самого бланку дозволу, методики розрахунку лімітів водозабору та водоскиду, а також нормативи допустимого скиду забруднюючих речовин, які стають обов'язковими умовами цього адміністративного акту.

5. Міжнародний рівень (Водна рамкова директива ЄС): видача дозволу має враховувати Плани управління річковими басейнами, розроблені відповідно до європейських вимог, забезпечуючи, щоб нове водокористування не погіршувало

екологічний стан водного об'єкта.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання водних ресурсів базується на багатоступеневій, ієрархічно побудованій системі джерел, де законодавчі акти встановлюють загальні засади, а підзаконні та євроінтеграційні джерела забезпечують деталізацію та механізми реалізації публічного інтересу. Важливим елементом цієї системи є міжнародні договори та угоди, які визначають стандарти охорони водних ресурсів і сприяють гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права. Крім того, значну роль відіграють акти органів виконавчої влади, які деталізують процедури використання водних об'єктів, забезпечують контроль за їхнім станом та встановлюють відповідальність за порушення водного законодавства. Особливу увагу слід приділити питанням інтегрованого управління водними ресурсами, яке передбачає врахування екологічних, економічних та соціальних факторів у процесі прийняття управлінських рішень. У цьому контексті важливою є роль органів місцевого самоврядування та громадськості, які мають можливість брати участь у розробці та реалізації відповідних програм і заходів. Таким чином, ефективне адміністративно-правове регулювання водних ресурсів вимагає комплексного підходу, який поєднує нормативно-правову базу, механізми контролю та участь зацікавлених сторін у процесі управління.

1.3. Вплив міжнародно-правових стандартів на формування національного законодавства у сфері водного права

Формування ефективної системи адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні є неможливим без урахування та імплементації міжнародно-правових стандартів. У сучасному світі, де водні об'єкти (річки, басейни) часто мають транскордонний характер, а екологічні виклики набувають глобального масштабу, внутрішнє законодавство об'єктивно втрачає свою самодостатність. З огляду на це, міжнародне водне право виступає як зовнішній імператив, що визначає стратегічні напрями

реформування національних адміністративних та екологічних норм, і це безпосередньо корелює з розглянутим у підрозділі 1.2 принципом верховенства міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України.

Ключовим чинником впливу на українське водне законодавство є європейський інтеграційний процес, закріплений Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [16]. Ця Угода зобов'язує Україну здійснити масштабну адаптацію законодавства, спрямовану на імплементацію норм *acquis communautaire*, зокрема, у сфері водного права. Найбільш значущим джерелом у цьому контексті є Водна рамкова директива (ВРД) ЄС (2000/60/ЄС) [8], яка закладає принципово нові підходи до управління. ВРД вимагає переходу від застарілого адміністративно-територіального управління до інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР), що здійснюється за басейновим принципом. На практиці це означає, що центральний адміністративний орган (Державне агентство водних ресурсів) має переорієнтувати свою діяльність на розробку та виконання Планів управління річковими басейнами, які стають ключовими адміністративними актами планування [19].

Імплементація ВРД та інших суміжних директив (наприклад, Директиви щодо повеней (2007/60/ЄС) та Директиви щодо нітратів (91/676/ЄЕС)) суттєво трансформувала національне законодавство, зокрема, знайшла відображення у змінах до Водного кодексу України та прийнятті низки підзаконних актів, що регулюють моніторинг та класифікацію стану вод [20]. Внаслідок цього, адміністративні механізми охорони були змінені: встановлено нові критерії екологічного та хімічного стану вод, що є значно жорсткішими за попередні, а також запроваджено публічні консультації при розробці Планів управління, що посилює елемент прозорості та демократичності в адміністративній процедурі [21]. Це також корелює з необхідністю посилення адміністративної відповідальності за недотримання нових екологічних нормативів, що відображає принцип незворотності європейської інтеграції у сфері екологічної безпеки.

У країнах Європейського Союзу імплементація ВРД супроводжувалася комплексними реформами, що охоплювали не лише законодавчу, а й

інституційну сферу. Наприклад, у Німеччині управління водними ресурсами здійснюється на рівні федеральних земель, але з чітким дотриманням басейнового принципу та інтеграцією даних у загальноєвропейську систему моніторингу [22]. Польща, яка має схожі природні умови з Україною, створила спеціалізовані басейнові адміністрації, що відповідають за розробку та реалізацію Планів управління річковими басейнами, а також активно залучає громадськість через онлайн-платформи для консультацій.

У порівнянні з цими моделями, Україна перебуває на етапі формування інституційної спроможності: хоча законодавчі зміни вже відбулися, практична реалізація басейнового принципу стикається з проблемами недостатнього фінансування, кадрового дефіциту та відсутності сучасних цифрових інструментів [23, с. 128].

Басейн річки Дніпро, який охоплює понад 65% території України, є ключовим об'єктом для впровадження інтегрованого управління. У рамках виконання ВРД розроблено План управління басейном Дніпра, що передбачає заходи з покращення якості води, зменшення забруднення від промислових підприємств та аграрного сектору, а також модернізацію очисних споруд у великих містах (Київ, Дніпро, Запоріжжя) [24]. Водночас реалізація цих заходів стикається з проблемами фінансування та недостатньою координацією між регіональними органами [25].

Басейн річки Дунай, який є транскордонним і охоплює території кількох держав, демонструє приклад міжнародної співпраці. Україна бере участь у роботі Міжнародної комісії з охорони річки Дунай (ICPDR), що координує виконання Дунайського плану управління [26]. Це передбачає узгодження адміністративних рішень із сусідніми країнами (Румунія, Угорщина, Словаччина) та впровадження спільних заходів щодо зменшення забруднення, контролю паводків і збереження біорізноманіття [27]. Такий досвід є показовим для розвитку транскордонного водного управління в Україні. Він підкреслює важливість гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема, положеннями Водної Рамкової Директиви ЄС та Конвенції про охорону та

використання транскордонних водотоків та міжнародних озер. Ефективне управління транскордонними водними ресурсами вимагає не лише технічних рішень, але й розробки чіткої нормативно-правової бази, яка регламентуватиме механізми співпраці між сусідніми державами, а також участь зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень. Особливу увагу слід приділити створенню двосторонніх або багатосторонніх угод, які визначатимуть принципи розподілу водних ресурсів, запобігання забрудненню та адаптації до змін клімату. Таким чином, системний підхід до регулювання транскордонного водного управління сприятиме забезпеченню екологічної безпеки, сталого розвитку та зміцненню міжнародного співробітництва в регіоні.

По-перше, важливим аспектом є інституційна спроможність органів державної влади реалізовувати нові стандарти управління водними ресурсами. Імплементация ВРД та інших міжнародних актів потребує не лише формального внесення змін до законодавства, а й створення ефективної системи адміністрування, що включає підготовку кадрів, цифровізацію процесів моніторингу та інтеграцію даних у єдині інформаційні платформи. Без належного кадрового та технічного забезпечення навіть найпрогресивніші норми залишатимуться декларативними.

По-друге, слід враховувати економічний вимір реформування водного законодавства. Перехід до інтегрованого управління водними ресурсами передбачає значні фінансові витрати на модернізацію очисних споруд, впровадження систем моніторингу та розробку Планів управління річковими басейнами. У цьому контексті важливим є залучення міжнародної фінансової допомоги, грантів ЄС та механізмів «зеленого фінансування», що дозволяють поєднати екологічні цілі з економічною доцільністю.

По-третє, не можна оминати соціальний аспект реформ. Водні ресурси є не лише економічним, а й суспільним благом, тому прозорість та участь громадськості у прийнятті рішень мають стати ключовими принципами. Публічні консультації, доступ до екологічної інформації та можливість впливу на адміністративні рішення формують довіру до державної політики у сфері

водокористування. Це відповідає положенням Орхуської конвенції [28], яка закріплює право громадян на участь у процесах, що впливають на довкілля.

Окрім європейських актів, на формування національного водного права впливають і глобальні міжнародні конвенції, зокрема, Конвенція ООН про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Конвенція Еспоо) [29], які вимагають від України узгодження адміністративних рішень із суміжними державами. Ці угоди накладають адміністративно-правові обов'язки щодо повідомлення, консультацій та взаємного контролю транскордонного впливу, що є важливим елементом забезпечення водного суверенітету, про який ішлося у підрозділі 1.1.

Таким чином, міжнародно-правові стандарти, очолювані європейським *acquis*, є не просто рекомендаційними нормами, а обов'язковими каталізаторами реформування адміністративно-правового регулювання в Україні. Їхній вплив має ієрархічний і всеосяжний характер: вони змінюють філософію управління (перехід до басейнового принципу), інструментарій (запровадження нових планів та нормативів) та адміністративні процедури (посилення прозорості та контролю), забезпечуючи, щоб українське водне законодавство відповідало вимогам сталого розвитку та європейської екологічної безпеки.

Отже, проведений у першому Розділі аналіз можемо підсумувати таким.

Адміністративно-правове регулювання у сфері водних ресурсів в Україні здійснюється на основі принципів сталого розвитку, що передбачає збалансування екологічних, економічних і соціальних інтересів. Основним нормативно-правовим актом, який визначає правові засади використання та охорони водних ресурсів, є Водний кодекс України. У його положеннях закріплено основи державного управління водними ресурсами, порядок їх раціонального використання та механізми забезпечення екологічної безпеки. Важливим аспектом є інтеграція міжнародних стандартів у національне законодавство, зокрема положень Водної рамкової директиви ЄС, що сприяє гармонізації підходів до управління водними ресурсами та їхньої охорони. Крім того, адміністративно-правове регулювання передбачає запровадження

ліцензування спеціального водокористування, встановлення лімітів використання води та відповідальності за порушення у цій сфері. З метою забезпечення ефективного контролю за дотриманням законодавства створюються спеціалізовані органи державного нагляду та моніторингу стану водних об'єктів. Таким чином, правове регулювання використання та охорони водних ресурсів є складним і багатогранним процесом, що передбачає врахування як загальнонаціональних інтересів, так і потреб конкретних територій та громад.

Цей правовий статус обумовлює необхідність застосування імперативного адміністративно-правового методу регулювання, основне завдання якого полягає у встановленні та підтриманні оптимального балансу між забезпеченням екологічної стійкості водних ресурсів і їхнім раціональним економічним використанням. При цьому еколого-правовий аспект є домінуючим, легітимізуючи застосування владних механізмів примусу та відповідальності для забезпечення екологічної безпеки.

Правову основу регулювання формує комплексна та ієрархічно побудована система джерел, ядром якої є Конституція України та Водний кодекс України як системоутворюючий галузевий акт. Ця система доповнюється суміжними законами (що регулюють нагляд, контроль та адміністративні послуги) та великим масивом підзаконних актів, що забезпечують деталізацію та механізми реалізації публічного інтересу.

Ключовим каталізатором реформування адміністративно-правового регулювання є вплив міжнародно-правових стандартів, насамперед європейського інтеграційного процесу, закріпленого в Угоді про асоціацію, та вимог Водної рамкової директиви ЄС (ВРД). ВРД вимагає докорінної зміни філософії управління – переходу до Інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР) за басейновим принципом. Хоча національне законодавство значною мірою адаптовано до цих вимог, практична реалізація басейнового принципу стикається з проблемами інституційної спроможності, фінансування, кадрового дефіциту та необхідності цифровізації процесів.

Таким чином, теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання водних відносин визначаються необхідністю збалансувати публічні інтереси охорони та використання, а його розвиток є імперативно орієнтованим на європейські стандарти ІУВР, що вимагає глибоких інституційних та адміністративно-процедурних реформ. Зокрема, важливим аспектом є впровадження інтегрованого управління водними ресурсами, яке передбачає координацію дій різних органів влади, суб'єктів господарювання та громадськості з метою забезпечення сталого використання водних ресурсів. У цьому контексті особлива увага приділяється гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу, зокрема Рамковою водною директивою 2000/60/ЄС, яка встановлює основи для захисту водних екосистем, запобігання їх деградації та відновлення їхнього екологічного стану. Крім того, необхідним є удосконалення механізмів адміністративної відповідальності за порушення у сфері водокористування, що сприятиме підвищенню рівня правової культури та забезпеченню належного дотримання екологічних стандартів. Успішна імплементація таких підходів вимагає не лише нормативно-правового регулювання, але й створення ефективної інституційної структури, яка забезпечить реалізацію стратегічних завдань у сфері управління водними ресурсами.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Система та компетенція органів публічної адміністрації у сфері управління водними ресурсами від центрального до басейнового рівня

Адміністративно-правове регулювання водних відносин в Україні значною мірою залежить від ефективності та чіткості системи органів публічної адміністрації, що наділені владними повноваженнями щодо управління, використання, охорони та відтворення водних ресурсів. Сучасний етап формування цієї системи характеризується переходом від традиційної галузевої та адміністративно-територіальної моделі управління до інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР), що здійснюється за басейновим принципом [30]. Саме цей євроінтеграційний вектор, обумовлений вимогами Водної рамкової директиви ЄС (ВРД) [8], формує дворівневу вертикаль адміністративних суб'єктів, що охоплює центральний рівень виконавчої влади та децентралізований басейновий рівень.

На центральному рівні система управління представлена двома ключовими органами: Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України та Державним агентством водних ресурсів України. Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та водних ресурсів. До його компетенції належить стратегічне планування, затвердження екологічних стандартів та нормативів, здійснення стратегічної екологічної оцінки (СЕО), а також гармонізація національного законодавства з європейським *acquis* [31]. Таким чином, Міністерство виконує переважно нормотворчу, політичну та координуючу функцію.

Державне агентство водних ресурсів є центральним органом виконавчої

влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів. Держводагентство виступає як операційний центр системи: воно забезпечує реалізацію державної політики та здійснює більшість ключових адміністративних процедур. До його основних повноважень належить видача дозволів на спеціальне водокористування, здійснення державного моніторингу вод, управління державними водогосподарськими комплексами та меліоративними системами, а також, що є найважливішим у контексті ІУВР, розробка та організація виконання Планів управління річковими басейнами [32].

Кардинальні зміни в адміністративно-правовому механізмі пов'язані із посиленням басейнового рівня управління, що виділяє систему адміністративних органів України серед інших природоресурсових галузей. Басейнові управління водних ресурсів (БУВР), що є територіальними органами Держводагентства [33], виступають ключовими виконавцями ІУВР. Їхня компетенція має не лише територіальний, а й функціонально-територіальний характер, оскільки їхня діяльність прив'язана до природних гідрографічних одиниць – басейнів річок. Ці органи відповідають за впровадження заходів, передбачених Планами управління річковими басейнами, здійснення оперативного державного контролю (нагляду) у сфері водокористування та охорони вод, а також за координацію дій усіх водокористувачів у межах басейну. Саме на цьому рівні відбувається безпосередня реалізація запобіжних адміністративно-правових заходів, спрямованих на досягнення встановленого екологічного статусу водних об'єктів.

Варто зазначити, що ефективність цієї системи значною мірою залежить від рівня цифровізації управлінських процесів. Як зазначає С.В. Клименко, «впровадження автоматизованих систем моніторингу та електронних реєстрів водокористування є ключовим чинником підвищення прозорості та зниження корупційних ризиків у сфері водного господарства» [34]. Сучасні інформаційні платформи дозволяють інтегрувати дані про якість води, обсяги водокористування та виконання екологічних заходів у єдину систему, що

відповідає європейським стандартам управління.

Також важливим викликом залишається кадрова спроможність органів публічної адміністрації. На думку А.І. Томільцева, «недостатній рівень професійної підготовки персоналу басейнових управлінь та відсутність системи постійного навчання знижують ефективність імплементації Водної рамкової директиви» [36]. Це вимагає розробки комплексних програм підвищення кваліфікації, орієнтованих на сучасні методи екологічного менеджменту та правові аспекти інтегрованого управління водними ресурсами.

Для більш глибокого розуміння особливостей української моделі управління водними ресурсами доцільно порівняти її з практиками інших європейських країн. Такий аналіз дозволяє виявити ключові відмінності у рівні децентралізації, фінансовій автономії та механізмах залучення громадськості, що є визначальними чинниками ефективності інтегрованого управління водними ресурсами. У таблиці 2.2 нижче наведено порівняльні характеристики України, Франції та Чехії, які демонструють різні підходи до організації водного менеджменту.

Таблиця 2.1

Порівняння моделей управління водними ресурсами

Країна	Рівень децентралізації	Фінансова автономія	Участь громадськості
Україна	Середній (дворівнева система)	Обмежена	Обмежена
Франція	Високий (агентства)	Висока	Активна
Чехія	Помірний	Низька	Консультативна

Так, у Франції управління водними ресурсами здійснюється через Водні агентства (Agences de l'eau), які мають високий рівень фінансової автономії та формують бюджети за рахунок екологічних зборів. Це дозволяє ефективно

фінансувати програми модернізації очисних споруд та моніторингу [36]. Чехія, навпаки, зберегла більш централізовану модель, але створила басейнові комітети, що виконують консультативну функцію та забезпечують участь громадськості у прийнятті рішень [37]. У порівнянні з цими моделями, українська система поки що має обмежені фінансові ресурси та недостатній рівень децентралізації, що стримує реалізацію принципів ІУВР.

Водночас порівняльний аналіз організаційних моделей управління водними ресурсами в Україні та країнах ЄС не є лише теоретичним. Він має практичне значення для визначення напрямів реформ і впровадження конкретних рішень. Виявлені відмінності у рівні децентралізації, фінансовій автономії та механізмах участі громадськості пояснюють, чому в Україні особливу увагу приділяють модернізації інфраструктури та цифровізації управління. Саме ці напрями стали основою для реалізації низки успішних проєктів, що демонструють поступову інтеграцію української системи у європейський правовий простір.

В Україні реалізуються масштабні проєкти за підтримки ЄС та міжнародних організацій, спрямовані на модернізацію інфраструктури водопостачання та очищення стічних вод.

Зокрема, у рамках програми EU4Environment Water Resources проведено реконструкцію очисних споруд у Києві та Запоріжжі, що дозволило знизити концентрацію азоту та фосфору у стічних водах на 30% [38]. Ці заходи відповідають вимогам Водної рамкової директиви ЄС щодо досягнення «доброго екологічного стану» водних об'єктів. Правовою основою для реалізації таких проєктів є положення Водного кодексу України та підзаконні акти, що регламентують порядок видачі дозволів на спеціальне водокористування та встановлюють екологічні нормативи, а також імплементація європейських стандартів у національне законодавство.

Важливим напрямом реформ є впровадження цифрових технологій для управління водними ресурсами. Національна платформа «Водні ресурси України», створена за участю Держводагентства, забезпечує відкритий доступ до

даних про якість води, обсяги водокористування та виконання Планів управління річковими басейнами. Автоматизовані системи моніторингу, встановлені на Дніпровському та Дунайському басейнах, інтегровані у цю платформу, що дозволяє здійснювати оперативний контроль та прогнозування ризиків забруднення. Механізм правового регулювання таких систем ґрунтується на положеннях Орхуської конвенції щодо доступу громадськості до екологічної інформації [39] та національних нормативних актах, які визначають порядок ведення державного моніторингу вод [1].

Успішним прикладом міжнародної координації є проєкт ICPDR Danube Water Program, що реалізується під егідою Міжнародної комісії з охорони річки Дунай. Він передбачає модернізацію очисних систем у прикордонних регіонах, впровадження цифрових інструментів для контролю паводків та узгодження адміністративних рішень між Україною, Румунією та Угорщиною [40]. Правовою основою для таких проєктів є Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Гельсінкі, 1992) та Конвенція Еспоо, які встановлюють обов'язок проведення консультацій і оцінки транскордонного впливу. Ці механізми забезпечують інтеграцію української системи управління водними ресурсами у європейський правовий простір.

Ці міжнародні договори є важливими інструментами для забезпечення сталого управління водними ресурсами, сприяючи зменшенню екологічних ризиків та конфліктів між країнами. Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, прийнята під егідою Європейської економічної комісії ООН, передбачає розробку спільних програм моніторингу, обмін інформацією та координацію дій між державами-учасницями. Конвенція Еспоо, у свою чергу, зобов'язує сторони оцінювати транскордонний вплив запланованих господарських або інфраструктурних проєктів, що можуть мати значний вплив на довкілля сусідніх країн. Впровадження цих норм в українське законодавство сприяє адаптації національної системи управління природними ресурсами до стандартів Європейського Союзу, підвищуючи прозорість і ефективність процесів

прийняття рішень. Крім того, така інтеграція дозволяє Україні брати активну участь у міжнародному співробітництві у сфері охорони довкілля та забезпечувати дотримання принципів сталого розвитку.

2.2. Адміністративні процедури дозвільної системи у сфері спеціального водокористування

Дозвільна система у сфері спеціального водокористування є центральним адміністративно-правовим інструментом, спрямованим на забезпечення раціонального використання та державного контролю за водними ресурсами. Надання права на спеціальне водокористування (зокрема, забір води з водних об'єктів та скидання зворотних вод) реалізується через адміністративну процедуру, кінцевою метою якої є видача Дозволу на спеціальне водокористування. Цей інструмент слугує правовою формою узгодження економічних інтересів суб'єктів господарювання з публічним інтересом охорони водних екосистем [41]. Ефективність функціонування даної системи та її прозорість є критично важливими для імплементації інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР) та досягнення встановлених екологічних цілей.

Відповідно до Водного кодексу України, ключовим органом, відповідальним за видачу дозволів, є Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство) та його Басейнові управління водних ресурсів (БУВР) [42]. Процедура вимагає подання детального обґрунтування потреби у воді, розрахунків водоспоживання та водовідведення, а також отримання висновків від численних уповноважених органів, зокрема, щодо дотримання встановлених нормативів гранично допустимих скидів (ГДС) забруднюючих речовин.

Адміністративна процедура отримання дозволу на спеціальне водокористування в Україні є багатоетапною та комплексною, поєднуючи експертизу, узгодження та прийняття владного рішення. Відповідно до Водного кодексу України, ключовим органом, відповідальним за видачу дозволів, є

Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство) та його Басейнові управління водних ресурсів (БУВР) [43]. Процедура отримання дозволу на спеціальне водокористування є багатоступеневим процесом, що передбачає дотримання вимог чинного законодавства у сфері охорони водних ресурсів. Заявник зобов'язаний подати до відповідного уповноваженого органу пакет документів, який включає технічне обґрунтування потреби у воді, розрахунки обсягів водоспоживання та водовідведення, а також інформацію про технологічні процеси, що передбачають використання водних ресурсів. Додатково необхідно надати висновки уповноважених органів щодо відповідності планованої діяльності екологічним нормам та стандартам, зокрема щодо гранично допустимих скидів (ГДС) забруднюючих речовин у водні об'єкти. Особливу увагу приділяють відповідності проектних рішень природоохоронним вимогам, а також наявності заходів із запобігання забрудненню водних ресурсів. У разі виявлення невідповідностей або недоліків у поданих документах, уповноважений орган має право вимагати їх доопрацювання або відмовити у видачі дозволу. Таким чином, процедура спрямована на забезпечення раціонального використання водних ресурсів та мінімізацію негативного впливу на довкілля.

Незважаючи на чітке законодавче регулювання, адміністративні процедури дозвільної системи стикаються з низкою системних проблем, що знижують їхню ефективність та рівень прозорості.

Насамперед, проблема ефективності значною мірою пов'язана з надмірною бюрократизацією та тривалістю узгоджувальних етапів. Відомий український науковець Костенко О.В. наголошує, що наявність множинних адміністративних акторів у процесі узгодження призводить до «процедурного глухого кута» та фактичного нівелювання принципу «єдиного вікна» [44]. Ця децентралізація відповідальності створює значні адміністративні бар'єри для бізнесу.

Показовим є приклад щодо проблем міжвідомчого гальмування. Так, сільськогосподарське підприємство, як ТОВ «АгроРічка» у басейні річки

Південний Буг, подало документи для отримання дозволу на зрошення. Процедура була заблокована на кілька місяців через неврегульованість протоколів взаємодії між БУВР та місцевою установою охорони здоров'я, яка вимагала додаткових досліджень якості води, не передбачених основним переліком документів, посиляючись на внутрішні відомчі накази [45]. Ця ситуація наочно ілюструє, як відсутність чітких адміністративних регламентів та відомчий егоїзм призводять до економічних втрат і зниження довіри до публічної адміністрації.

Також ключовою проблемою прозорості залишається суб'єктивність у встановленні лімітів та відкритість даних. Науковці, зокрема Костенко О.В., зазначають, що дискреційний характер встановлення Гранично допустимих скидів (ГДС) в умовах, коли Плани управління річковими басейнами (ПУРБ) ще не повністю розроблені та затверджені, створює корупційний простір та можливість для лобювання інтересів великих водокористувачів [46, с. 82]. Прозорість процедур має забезпечувати не лише відкритість самого факту видачі дозволу, але й доступність екологічної інформації, на основі якої це рішення було прийнято, що є імперативом Орхуської конвенції.

Розглянемо цю проблему на прикладі великого промислового підприємства.

Проблема суб'єктивності у встановленні нормативів ГДС, що спостерігається у випадку великих промислових об'єктів, як ПрАТ «ДніпроСталь» на березі Дніпра. Підприємство отримало Дозвіл із нормативами ГДС для важких металів, які, за оцінками незалежних екологічних організацій, значно перевищували безпечний асиміляційний потенціал річки. Незважаючи на застереження, нормативи були затверджені, що формально легітимізувало підвищене забруднення [45].

Цей випадок демонструє, як відрив дозвільної процедури від науково обґрунтованих екологічних цілей перетворює адміністративний дозвіл із механізму охорони на правовий інструмент легалізації забруднення. Личенко І.О. підкреслює, що такий відрив є наслідком застарілої нормативної бази

розрахунку лімітів, яка не повною мірою відображає інтегрований басейновий підхід [47].

Отже, неповна цифровізація процесу подачі документів та публікації рішень посилює непрозорість, ускладнюючи громадський контроль за діяльністю БУВР та Держводагентства. Це створює ризики для забезпечення принципу відкритості в управлінні водними ресурсами, що є ключовим елементом демократичного врядування. Недостатня інтеграція сучасних інформаційних технологій у процеси прийняття рішень та їх комунікацію з громадськістю може сприяти виникненню корупційних ризиків, а також знижує ефективність виконання зобов'язань України в контексті міжнародних угод у сфері екологічного управління. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити комплексну стратегію цифровізації, яка б включала автоматизацію адміністративних процедур, забезпечення доступу до відкритих даних та створення механізмів зворотного зв'язку з громадськістю. Це сприятиме підвищенню рівня прозорості, зміцненню довіри до органів влади та ефективнішому управлінню водними ресурсами на національному рівні.

По-третє, імплементація басейнового принципу створює проблему гармонізації дозволів із Планами управління річковими басейнами (ПУРБ). Дозвільні процедури повинні безпосередньо впливати з ПУРБ та сприяти досягненню встановлених ними екологічних цілей [45]. Однак, за умови, коли розробка та затвердження ПУРБ затягується, видача дозволів відбувається без чіткої стратегічної основи, що може призводити до перевищення допустимого антропогенного навантаження на окремі водні об'єкти.

Окремим чинником, що ускладнює дозвільну практику, є необхідність дотримання міжнародних зобов'язань, особливо у сфері транскордонного водокористування. [48] Наприклад, видача дозволів на спеціальне водокористування у басейнах річок, що є спільними з іншими державами (зокрема, Дунай, Дністер, Західний Буг), вимагає від органів публічної адміністрації не лише дотримання національного законодавства, але й виконання процедур повідомлення, консультацій та оцінки транскордонного впливу,

передбачених двосторонніми угодами та Конвенцією Еспоо. Відсутність належної інтеграції цих міжнародно-правових вимог у внутрішні адміністративні регламенти призводить до затримок, потенційних міжнародних спорів та неможливості забезпечення єдиного екологічного стандарту для всього річкового басейну, що є особливо актуальним в умовах євроінтеграції.

Вирішення існуючих проблем безпосередньо пов'язане із прискореним впровадженням інструментів електронного врядування (e-governance) у дозвільній сфері. Створення єдиної електронної платформи для подання заяв, автоматизованого обміну даними між відомствами та публікації рішень у форматі відкритих даних є не лише питанням зручності, але й ключовим антикорупційним заходом. Автоматизація розрахунків допустимих обсягів водокористування та ГДС, заснована на верифікованих даних державного моніторингу вод і параметрах ПУРБ, дозволить мінімізувати дискреційні повноваження посадових осіб. Таким чином, перехід до цифрових адміністративних послуг є єдиним шляхом для гарантування прозорості, скорочення термінів процедур та забезпечення обґрунтованості адміністративних рішень, що відповідає кращим практикам країн Європейського Союзу.

Таким чином, дозвільна система спеціального водокористування є незамінним адміністративно-правовим механізмом, але її поточний стан потребує суттєвого вдосконалення. Підвищення ефективності та прозорості процедур вимагає комплексної адміністративної реформи: повної цифровізації процесу (впровадження електронного дозволу), скорочення суб'єктів узгодження шляхом застосування принципу «єдиного вікна» та чіткої інтеграції дозвільних рішень у стратегію ІУВР, визначену Планами управління річковими басейнами. Лише таким чином адміністративні процедури зможуть забезпечити як законне використання водних ресурсів, так і їхню ефективну охорону.

2.3. Адміністративно-правові форми державного контролю за використанням та охороною водних ресурсів та застосування юридичної відповідальності

Державний контроль (нагляд) є фундаментальною функцією публічної адміністрації, яка забезпечує законність, доцільність та ефективність адміністративно-правового регулювання у сфері водних відносин. У контексті євроінтеграції та впровадження інтегрованого управління водними ресурсами, механізм контролю трансформується від реактивного покарання до превентивного нагляду, спрямованого на запобігання порушенням і забезпечення досягнення встановленого екологічного статусу водних об'єктів.

Адміністративно-правові форми контролю у водній сфері є сукупністю владних, організаційно-правових дій, що здійснюються уповноваженими суб'єктами з метою перевірки дотримання водокористувачами та іншими суб'єктами вимог Водного кодексу України, природоохоронного законодавства, умов дозволів на спеціальне водокористування та виконання Планів управління річковими басейнами (ПУРБ) [45]. Ефективність державного контролю безпосередньо впливає на рівень водної безпеки держави та її здатність дотримуватися міжнародних екологічних стандартів.

Система державного контролю у сфері використання та охорони водних ресурсів є багатосуб'єктною і включає як загальногалузеві, так і спеціалізовані органи.

Ключовим суб'єктом реалізації контрольних повноважень є Планами управління річковими басейнами (ПУРБ) та її територіальні органи. До адміністративно-правових форм, які використовує ДЕІ, належать: проведення планових та позапланових перевірок, що включають інспектування місць забору води, об'єктів водовідведення та очисних споруд з відбором проб та лабораторним аналізом. Особливою формою контролю є внутрішньосистемний нагляд, який здійснюється Басейновими управліннями водних ресурсів (БУВР) [49, с. 50]. Хоча БУВР не мають прямих повноважень щодо накладення адміністративних штрафів, вони здійснюють перевірки, пов'язані з дотриманням умов дозволів на спецводокористування та виконанням ПУРБ, передаючи матеріали у разі виявлення порушень до ДЕІ. Проблемним аспектом контролю

залишається недосконалою координація між Держводагентством (яке видає дозволи та здійснює моніторинг) та ДЕІ (яка контролює їх виконання), що часто призводить до дублювання функцій або, навпаки, до «сліпих зон».

Таблиця 2.2

Адміністративно-правові форми державного контролю

Форма контролю	Суб'єкт контролю	Зміст дії	Особливості реалізації
Планові перевірки	ДЕІ	Інспектування об'єктів водокористування, відбір проб	Здійснюються за затвердженим графіком
Позапланові перевірки	ДЕІ	Реагування на скарги, аварії, порушення	Потребують обґрунтованих підстав
Внутрішньосистемний нагляд	БУВР	Контроль виконання ПУРБ, умов дозволів	Без права накладення штрафів
Моніторинг вод	Держводагентство	Вимірювання хімічного та екологічного стану вод	Використовується для превентивних заходів

Окрім організаційної структури управління водними ресурсами, важливим елементом є механізм державного контролю, який забезпечує дотримання встановлених правил водокористування та охорони водних об'єктів. Саме контрольні функції та застосування юридичної відповідальності формують практичну реалізацію адміністративно-правових норм у цій сфері.

Державний контроль (нагляд) є фундаментальною функцією публічної

адміністрації, яка забезпечує законність, доцільність та ефективність адміністративно-правового регулювання у сфері водних відносин. У контексті євроінтеграції та впровадження інтегрованого управління водними ресурсами (ГУВР), механізм контролю трансформується від реактивного покарання до превентивного нагляду, спрямованого на запобігання порушенням і забезпечення досягнення встановленого екологічного статусу водних об'єктів [1]. Як зазначає Чумаченко І.Є. «сучасна модель контролю повинна ґрунтуватися на принципі превентивності, що дозволяє мінімізувати ризики порушень до їх фактичного виникнення» [50].

Адміністративно-правові форми контролю у водній сфері є сукупністю владних, організаційно-правових дій, що здійснюються уповноваженими суб'єктами з метою перевірки дотримання водокористувачами вимог Водного кодексу України, природоохоронного законодавства, умов дозволів на спеціальне водокористування та виконання Планів управління річковими басейнами (ПУРБ). Ключовим суб'єктом реалізації контрольних повноважень є Державна екологічна інспекція України (ДЕІ) та її територіальні органи, які проводять планові та позапланові перевірки. Особливою формою контролю є внутрішньосистемний нагляд, який здійснюється Басейновими управліннями водних ресурсів (БУВР) [51]. На думку Ємця Л.А. «ефективність адміністративного контролю залежить від чіткого розмежування компетенцій між органами, що видають дозволи, та органами, що здійснюють санкційні заходи» [52].

За результатами здійснення контролю уповноважені органи застосовують адміністративно-правові засоби впливу, які можуть мати як запобіжний (превентивний), так і ретроспективний (каральний) характер. Адміністративна відповідальність застосовується за порушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП), зокрема статті 59–61, 89, такі як нераціональне використання вод, самовільне водокористування, порушення правил охорони вод та режиму водоохоронних зон. Основним видом стягнення є штраф. У випадках, коли порушення водного законодавства завдало значної

шкоди довкіллю або здоров'ю людей, застосовується кримінальна відповідальність (стаття 242 КК України). Як підкреслює Макаренко О.Ю. «невідворотність юридичної відповідальності є ключовим чинником забезпечення екологічної безпеки та дотримання водного законодавства» [53].

Найвагомішим важелем фінансово-правового контролю є механізм цивільно-правової відповідальності за відшкодування збитків, реалізація якого ініціюється адміністративними органами. ДЕІ здійснює розрахунок розміру шкоди, завданої водним об'єктам, і висуває претензії до порушників, а у разі відмови – звертається до суду. Цей інструмент прямо втілює екологічний принцип «забруднювач платить», вимагаючи від суб'єкта не лише сплати штрафу, а й повної компенсації втрат, які зазнало довкілля. Проте, як зазначає Садовський М.В., «ефективність механізму відшкодування залежить від наукової обґрунтованості методик розрахунку збитків та їх правової стабільності» [54]. Це вимагає вдосконалення нормативної бази та цифровізації процесів для забезпечення прозорості та оперативності.

Важливість превентивної складової контролю в умовах ІУВР неухильно зростає, виходячи за межі традиційного реагування на факт порушення. Сучасна модель контролю, імплементована згідно з європейськими стандартами, вимагає, щоб державний моніторинг вод, який здійснює Держводагентство [45], використовувався як інструмент раннього попередження та адміністративного прогнозування. Результати моніторингу (дані про хімічний та екологічний стан вод) повинні автоматично та прозоро інтегруватися в систему БУВР, дозволяючи вживати запобіжних заходів (наприклад, тимчасове обмеження спеціального водокористування) до того, як буде завдано непоправної шкоди екосистемі. Такий підхід забезпечує перехід від фіксації порушень до управління ризиками, що є основою ефективної водної політики.

Таблиця 2.3

Види юридичної відповідальності за порушення водного законодавства

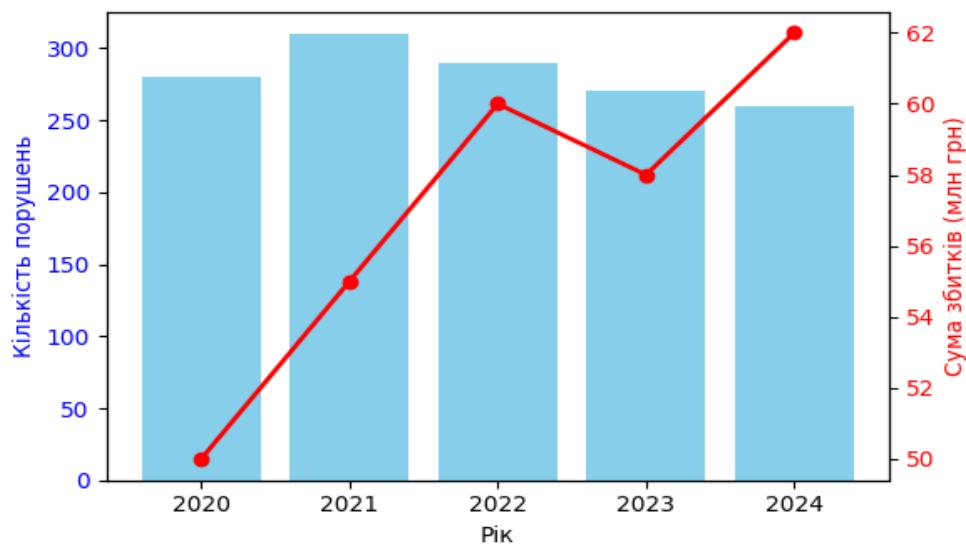
Вид відповідальності	Нормативна база	Приклади порушень	Основні санкції
-----------------------------	------------------------	--------------------------	------------------------

Адміністративна	КУПАП (ст. 59–61, 89)	Самовільне водокористування, порушення режиму водоохоронних зон	Штрафи (від 170 до 3400 грн)
Кримінальна	КК України (ст. 242)	Забруднення вод, що спричинило шкоду здоров'ю або довкіллю	Штраф, обмеження волі, позбавлення волі
Цивільно-правова	ЦК України, методики розрахунку збитків	Забруднення вод, що завдало матеріальної шкоди	Відшкодування збитків у повному обсязі

Система адміністративно-правового контролю за використанням та охороною водних ресурсів є багатоплановою, але страждає від фрагментації функцій між Держводагентством (планування/моніторинг) та ДЕІ (контроль/санкції). Вдосконалення системи вимагає повної цифровізації моніторингових та контрольних даних для підвищення прозорості та оперативності реакції на порушення. Застосування юридичної відповідальності, особливо через механізм відшкодування збитків, є ключовим важелем адміністративного впливу, який має бути посилений задля забезпечення принципу «забруднювач платить» та досягнення цілей екологічного відновлення водних ресурсів.

Для оцінки ефективності адміністративно-правових механізмів контролю та застосування юридичної відповідальності важливо проаналізувати реальні статистичні дані. Динаміка кількості порушень водного законодавства та обсягів нарахованих збитків за останні роки відображає не лише тенденції правозастосування, а й вплив превентивних заходів, цифровізації моніторингу та

посилення екологічних стандартів. Графік нижче демонструє ці зміни у часовому просторі 2020–2024 років, що дозволяє зробити висновки про ефективність державного контролю та актуальні проблеми у сфері водокористування.

*«Динаміка порушень водного законодавства та нарахованих збитків
(2020–2024)»*

Аналіз динаміки порушень водного законодавства за 2020–2024 роки свідчить про поступове зниження кількості виявлених порушень (з 280 до 260 випадків), що може бути результатом посилення превентивного контролю та цифровізації моніторингу.

Водночас сума нарахованих збитків зросла з 50 до 62 млн грн, що пояснюється підвищенням екологічних стандартів, жорсткістю методик розрахунку шкоди та збільшенням масштабів окремих порушень. Така тенденція підтверджує актуальність принципу «забруднювач платить» і необхідність удосконалення механізмів відшкодування збитків, а також інтеграції даних моніторингу у систему управління ризиками.

Адміністративно-правові форми контролю та механізми юридичної відповідальності у сфері використання й охорони водних ресурсів є ключовими інструментами забезпечення екологічної безпеки та дотримання міжнародних стандартів. Аналіз показує, що ефективність системи залежить від поєднання превентивного нагляду, цифровізації моніторингу та невідворотності санкцій,

зокрема реалізації принципу «забруднювач платить». Водночас статистичні дані свідчать про зменшення кількості порушень при одночасному зростанні обсягів збитків, що підтверджує актуальність удосконалення методик розрахунку шкоди та інтеграції ризик-орієнтованого підходу. Подальший розвиток системи контролю має ґрунтуватися на гармонізації національного законодавства з європейськими нормами, підвищенні прозорості та координації між органами влади, що є запорукою сталого управління водними ресурсами.

Підсумовуючи викладене у другому Розділі можемо констатувати, що аналіз адміністративно-правового механізму використання та охорони водних ресурсів в Україні свідчить про його перебування у стані глибокої інституційної та процедурної трансформації, викликаній необхідністю імплементації європейського *acquis*, насамперед положень Водної рамкової директиви ЄС. Хоча на законодавчому рівні закріплено перехід до інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР) за басейновим принципом, фактична ефективність цього механізму залишається низькою через низку системних адміністративно-правових прогалин.

Інституційна фрагментація та дублювання повноважень є ключовою проблемою, що підриває ефективність системи органів публічної адміністрації. Незважаючи на створення Басейнових управлінь водних ресурсів (БУВР) як основи децентралізованого управління (2.1), зберігається неузгодженість функцій між центральними органами виконавчої влади – Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів (формування політики), Державним агентством водних ресурсів (операційне управління та моніторинг) та Державною екологічною інспекцією (контроль і санкції). Така роздробленість створює адміністративні бар'єри, ускладнює координацію та уможливорює ухилення суб'єктів господарювання від відповідальності, нівелюючи переваги басейнового підходу.

У сфері адміністративних процедур (2.2) критично знижується ефективність та прозорість дозвільної системи спеціального водокористування. Процедура видачі дозволів є надмірно бюрократизованою, багатоетапною та не

повністю цифровізованою, що створює високі корупційні ризики. Особливо гострою є проблема слабкої інтеграції дозвільних рішень зі стратегічними Планами управління річковими басейнами (ПУРБ), що призводить до видачі дозволів без належного врахування сумарного антропогенного навантаження на водний об'єкт. Це свідчить про переважання секторального підходу над інтегрованим.

Механізм державного контролю та застосування юридичної відповідальності (2.3) також потребує посилення. Ефективність контрольно-наглядової діяльності ДЕІ та БУВР обмежується не лише інституційною роз'єднаністю, а й технічними прогалинами (недостатня якість моніторингових даних), що ускладнює формування належної доказової бази для застосування санкцій. Хоча принцип «забруднювач платить» реалізується через механізм відшкодування збитків, його застосування часто гальмується через судові оскарження методик розрахунку шкоди. Крім того, нерегульований правовий статус гідротехнічних споруд (ГТС) створює «сліпі зони» для контролю, підвищуючи ризики техногенних аварій.

Таким чином, головною передумовою для підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання є:

1. Забезпечення верховенства ПУРБ. Інтеграція їхніх положень як обов'язкової імперативної основи для всіх адміністративних рішень (дозвіл, ліміт, контроль).

2. Повна цифровізація та прозорість. Запровадження електронного врядування (e-governance) для дозвільних процедур та створення єдиної прозорої системи моніторингу, що мінімізує дискреційні повноваження.

3. Посилення превентивного контролю. Перехід від реагування на порушення до системи управління ризиками, заснованої на даних моніторингу, та зміцнення повноважень БУВР щодо оперативних запобіжних заходів.

Отже, адміністративно-правовий механізм використання та охорони водних ресурсів в Україні має включати систему нормативно-правових актів, які визначають правові засади управління водними ресурсами, їх раціонального

використання, охорони від забруднення, виснаження та інших негативних впливів. До складу такого механізму входять законодавчі акти, підзаконні нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, ратифіковані Україною, що регулюють відносини у сфері водокористування. Особливу увагу слід приділити забезпеченню ефективного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють контроль та нагляд за дотриманням вимог водного законодавства. Також важливо враховувати адміністративні процедури, спрямовані на ліцензування спеціального водокористування, моніторинг стану водних об'єктів, розробку та реалізацію програм збереження водних ресурсів і запобігання їх деградації. Не менш важливим елементом є механізми відповідальності за порушення водного законодавства, включаючи адміністративні стягнення та інші заходи впливу, спрямовані на попередження правопорушень у цій сфері. Таким чином, адміністративно-правовий механізм має забезпечувати збалансоване поєднання інтересів держави, суспільства та окремих суб'єктів у процесі використання та охорони водних ресурсів.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

3.1. Актуальні проблеми правозастосування у сфері водних відносин: корупційні ризики, дублювання повноважень та прогалини законодавства

Сфера водних відносин в Україні є однією з ключових складових екологічного права, яка забезпечує раціональне використання, охорону та відновлення водних ресурсів. Проте, як свідчить сучасна правозастосовна практика, зазначена галузь стикається з низкою проблем, які значно ускладнюють ефективну реалізацію законодавства. Серед таких проблем слід виділити корупційні ризики, дублювання повноважень різних органів державної влади та прогалини у чинному законодавстві.

Корупція у сфері водних відносин є одним із найбільш небезпечних викликів, які стоять перед Україною. На думку Макаренко Ю.В. «корупційні прояви особливо характерні для процедур видачі дозволів на спеціальне водокористування, а також для контролю за дотриманням екологічних стандартів у використанні водних ресурсів» [55]. Відсутність ефективного регулювання та контролю у сфері водокористування має серйозні наслідки як для навколишнього природного середовища, так і для дотримання правових норм. Недостатня прозорість у процесах прийняття рішень щодо надання дозволів на використання водних ресурсів, а також слабкий механізм притягнення до відповідальності за порушення екологічного законодавства створюють ризики для стійкого управління водними об'єктами. Зокрема, порушення екологічних стандартів і квот на водокористування може спричинити руйнування природних середовищ існування, зниження рівня води у водоймах, забруднення водних ресурсів хімічними речовинами та іншими шкідливими сполуками. Це, у свою чергу, ставить під загрозу не лише біорізноманіття, але й

права місцевих громад на доступ до чистої води. Таким чином, необхідним є розроблення більш жорстких нормативно-правових актів, які передбачатимуть чіткі процедури моніторингу, звітності та відповідальності для суб'єктів, що здійснюють водокористування. Водночас важливо забезпечити участь громадськості у процесах прийняття рішень, що дозволить підвищити рівень прозорості та довіри до регуляторних органів.

Корупційні ризики у водній сфері значною мірою обумовлені складністю дозвільних процедур та недостатньою цифровізацією процесів. Як зазначає Бабаків В., «відсутність єдиної електронної платформи для видачі дозволів та контролю їх виконання створює простір для маніпуляцій і вибіркового застосування норм» [56]. Крім того, чинне законодавство не завжди передбачає чіткі механізми перевірки обґрунтованості рішень щодо водокористування, що ускладнює притягнення посадових осіб до відповідальності за корупційні дії. Це свідчить про необхідність гармонізації національних норм із європейськими стандартами прозорості та підзвітності.

Запобігання корупції у водній сфері є ключовим елементом забезпечення сталого управління водними ресурсами, що відповідає міжнародним стандартам прозорості та підзвітності. Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати цифрові платформи, які забезпечать автоматизацію процесів видачі дозволів, моніторинг використання водних ресурсів та контроль за дотриманням екологічних норм. Відкриті реєстри водокористувачів сприятимуть підвищенню рівня довіри до органів влади, а також дозволять громадськості здійснювати незалежний моніторинг діяльності суб'єктів господарювання. Важливим аспектом є запровадження системи антикорупційного комплаєнсу в органах, що здійснюють управління водними ресурсами, зокрема Держводагентстві та Басейнових управліннях. Проведення регулярних антикорупційних аудитів, аналіз ризиків та впровадження механізмів внутрішнього контролю дозволять зменшити ймовірність зловживань. Крім того, необхідно розробити та впровадити чіткі регламенти щодо взаємодії між органами влади, бізнесом та громадськістю у сфері водокористування, що сприятиме підвищенню

ефективності управління та дотриманню принципів екологічної справедливості. Застосування таких підходів забезпечить прозорість процесів, зменшить корупційні ризики та сприятиме сталому розвитку водної сфери.

Ще однією серйозною проблемою є дублювання повноважень між різними органами державної влади, що регулюють водні відносини. Як зазначає О. М. Шемшученко, «у чинній системі управління водними ресурсами спостерігається надмірна фрагментація функцій між різними міністерствами, агентствами та місцевими органами влади» [57, с. 64]. Наприклад, питання охорони водних ресурсів одночасно регулюються Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Державним агентством водних ресурсів, Державною екологічною інспекцією та іншими установами. Така ситуація не тільки ускладнює координацію дій між органами, але й створює передумови для ухилення від відповідальності через перекладання обов'язків з одного органу на інший.

Фрагментація управлінських функцій часто є наслідком історичної еволюції законодавства та відсутності чіткої вертикалі відповідальності. Недостатня узгодженість нормативних актів та відсутність єдиного координаційного центру призводять до дублювання контрольних функцій і неефективного використання ресурсів. Це створює ситуацію, коли різні органи мають схожі повноваження, але не несуть повної відповідальності за кінцевий результат, що негативно впливає на якість управління водними ресурсами та реалізацію екологічної політики.

Подолання дублювання повноважень можливе лише шляхом запровадження інтегрованої моделі управління, яка передбачає створення єдиного цифрового реєстру функцій та автоматизованої системи координації між органами. Такий підхід дозволить уникнути конфлікту компетенцій, забезпечити прозорість розподілу завдань і підвищити ефективність контролю. Крім того, важливим є внесення змін до законодавства, спрямованих на чітке визначення відповідальності кожного органу та запровадження механізмів міжвідомчого аудиту.

Прогалини у законодавстві також є важливим чинником, який негативно впливає на правозастосування у сфері водних відносин. У своїй праці Костенко О.В. наголошує, що чинний Водний кодекс України не враховує сучасних викликів, пов'язаних із зміною клімату, урбанізацією та зростанням антропогенного навантаження на водні ресурси [58, с. 47]. Зокрема, недостатньо врегульованими залишаються питання управління транскордонними водними об'єктами, використання підземних вод та захисту малих річок. Крім того, законодавство не забезпечує належної інтеграції принципів сталого розвитку у процеси планування та управління водними ресурсами.

Недосконалість нормативної бази призводить до правової невизначеності, що ускладнює роботу органів контролю та створює ризики для екологічної безпеки. Як зазначає Дуліба Є. «відсутність чітких норм щодо управління водними об'єктами в умовах кліматичних змін та надзвичайних ситуацій знижує ефективність державної політики у сфері водокористування» [59]. Це породжує необхідність удосконалення правового регулювання у сфері водокористування та охорони водних ресурсів, що має включати розробку ефективних механізмів впровадження Планів управління річковими басейнами, забезпечення належного фінансування відповідних екологічних програм, а також створення оперативної системи реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані з погіршенням стану водних ресурсів. Зокрема, слід передбачити чіткі процедури моніторингу та оцінки стану водних об'єктів, визначити відповідальність за недотримання екологічних норм та стандартів, а також запровадити стимулюючі заходи для підприємств і громадян, спрямовані на раціональне використання водних ресурсів. Крім того, важливим аспектом є підвищення рівня обізнаності громадськості щодо екологічних ризиків та необхідності їх попередження, що потребує активної участі органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій. У цьому контексті особлива увага має приділятися міжнародному співробітництву, оскільки багато річкових басейнів є транскордонними і потребують спільних зусиль для забезпечення їх сталого управління.

На думку Горбаченка Ю.М., «оновлення Водного кодексу має ґрунтуватися на принципах інтегрованого управління, цифровізації та ризик-орієнтованого підходу» [60]. Це передбачає включення норм щодо управління транскордонними водними ресурсами, регулювання використання підземних вод, а також запровадження обов'язкових екологічних аудитів для водокористувачів. Важливим є також закріплення механізмів громадської участі та прозорості даних, що відповідає європейським стандартам і сприятиме підвищенню ефективності водної політики.

Ми спробували розробити оновлену модель Водного Кодексу України у такому вигляді:

Запропонована модель оновленого Водного кодексу України, на нашу думку, усуває ключові прогалини шляхом комплексного підходу до регулювання водних ресурсів. Вона закріплює принципи сталого розвитку, інтегрованого управління та цифровізації, що раніше не мали належного нормативного

відображення. Модель врегульовує питання транскордонних і підземних вод, а також захисту малих річок, які залишалися поза чітким правовим регулюванням. Впровадження екологічного аудиту, відкритих реєстрів та механізмів громадської участі ліквідує прогалини у прозорості та підзвітності, забезпечуючи відповідність європейським стандартам та підвищуючи ефективність управління водними ресурсами.

Такий підхід забезпечить прозорість, підзвітність і відповідність європейським стандартам управління водними ресурсами.

Особливо гострою прогалиною в адміністративно-правовому регулюванні водних відносин є повільна та непослідовна імплементація басейнового принципу, який є основою Водної рамкової директиви ЄС (ВРД). Хоча національне законодавство, зокрема Водний кодекс України, формально закріпило необхідність розробки Планів управління річковими басейнами (ПУРБ), фактична адміністративна практика часто ігнорує ці стратегічні документи, розглядаючи їх як другорядні, а не імперативні для поточного управління.

На думку низки експертів, ухвалення рішень на рівні Басейнових управлінь водних ресурсів (БУВР) залишається надто залежним від застарілого адміністративно-територіального поділу, а не від природних гідрографічних меж. Це призводить до ситуацій, коли дозволи на спеціальне водокористування видаються без належного врахування сумарного антропогенного навантаження на весь басейн. Така фрагментація у прийнятті рішень підриває головну мету Інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР) – досягнення єдиного «доброго екологічного статусу» для всіх водних об'єктів у межах одного басейну.

Проблему слабкої імплементації басейнового принципу ускладнює недостатня політична воля та фінансове забезпечення, які є необхідними для повноцінної роботи БУВР. На думку Рогозіннікової К.С., ефективна реалізація ІУВР вимагає не лише законодавчих змін, а й глибокої інституційної перебудови та значного кадрового зміцнення басейнових органів [61].

Адміністративні одиниці, які функціонують у рамках БУВР, часто не мають достатнього фінансування для проведення комплексного моніторингу, моделювання навантажень та, найголовніше, для контролю виконання заходів ПУРБ. Таким чином, навіть за наявності затверджених стратегічних планів, їхній перехід від теоретичних положень до обов'язкових адміністративних дій залишається заблокованим через нестачу ресурсів та нездатність центральних органів влади забезпечити повноцінну передачу повноважень і фінансової самостійності на басейновий рівень.

Наслідком такої непослідовності є загострення конфліктів між водокористувачами та поглиблення екологічної деградації водних об'єктів. Якщо дозволи продовжують видаватися за галузевим (секторальним) принципом, а не відповідно до інтегрованої басейнової моделі, це створює юридичну невизначеність і провокує судові спори, оскільки водокористувачі у верхній течії річки можуть фактично вичерпати ліміти для суб'єктів у нижній течії. Крім того, відсутність жорсткої прив'язки до ПУРБ призводить до неконтрольованого зростання обсягів скидів, що створює кумулятивний ефект забруднення. Ця ситуація підтверджує, що формальне існування законодавчого акту не гарантує його реального застосування, а адміністративно-правова реформа має бути сфокусована на забезпеченні верховенства Плану управління річковим басейном над будь-якими іншими галузевими адміністративними актами у сфері водокористування.

Крім того, адміністративно-правове регулювання водних відносин критично стикається з проблемою неузгодженості правового режиму водних об'єктів та гідротехнічних споруд (ГТС). Більшість ГТС (дамби, шлюзи, водосховища), які визначають гідрологічний режим річок та забезпечують водопостачання, перебувають у занедбаному стані або мають невизначений правовий статус власності та відповідального утримувача. Це створює юридичні перешкоди для ефективного державного контролю та інспектування, оскільки органи влади не можуть оперативно вживати заходів щодо примусу до ремонту чи модернізації. Така ситуація не лише підвищує ризики техногенних аварій та

підтоплення, а й унеможлиблює повноцінну реалізацію заходів, передбачених Планами управління річковими басейнами (ПУРБ), що на пряму впливає на якість та кількість водних ресурсів.

Корінь цієї проблеми криється у тривалому процесі роздержавлення та незавершеній інвентаризації, що залишає значний обсяг ГТС «безгоспним» або з юридично нечітким власником. На думку Пленюка М.Д., саме невизначеність суб'єкта права власності та відповідальності є ключовим фактором, що унеможлиблює формування належної ремонтно-експлуатаційної бази [62, с. 118]. Це призводить до того, що кошти на утримання та безпеку ГТС не закладаються ні у державні, ні у місцеві бюджети, ні у тарифи приватних водокористувачів, які експлуатують ці споруди. У результаті, адміністративні органи, як-от Державна екологічна інспекція, не можуть застосувати свої контрольно-наглядові повноваження та фінансово-правові санкції (стягнення збитків або примус до виконання робіт), оскільки відсутній чіткий адресат адміністративно-правового припису.

Крім того, відсутність узгодженості правового статусу ГТС із басейновим принципом управління призводить до системних збоїв у реалізації екологічної політики. Як зазначає Костенко О.В., сучасна адміністративна модель Інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР) вимагає, щоб експлуатація ГТС була підпорядкована цілям відновлення екологічного статусу річок, встановленим ПУРБ [58, с. 49]. Однак, за умови, коли значна частина ключових споруд знаходиться поза сферою ефективного державного управління або керується виключно господарськими інтересами власника (наприклад, у сфері гідроенергетики), досягнення екологічних цілей стає неможливим. Така ситуація закріплює пріоритет відомчих або приватних економічних інтересів над публічним інтересом у сфері водного середовища, створюючи значні перешкоди для ефективного адміністративно-правового забезпечення водної безпеки.

Сукупність зазначених проблем, що охоплюють інституційну фрагментацію, корупційні ризики та прогалини в імплементації басейнового принципу, значно знижує ефективність правозастосування у сфері водних

відносин та створює прямі ризики для забезпечення екологічної безпеки держави. Нездатність адміністративно-правового механізму оперативно та прозоро регулювати водні ресурси призводить до кумулятивного забруднення річок, виснаження підземних вод і, як наслідок, до погіршення якості питної води для населення. Більше того, повільна адаптація до міжнародних стандартів, зокрема до вимог Водної рамкової директиви ЄС, гальмує євроінтеграційні процеси та підриває міжнародний імідж України як держави, що нездатна ефективно управляти власними природними ресурсами. Таким чином, поточний стан правозастосування не лише загрожує довкіллю, але й створює економічні та соціальні втрати, пов'язані з необхідністю дороговартісної рекультивациі та ліквідації наслідків екологічних порушень.

Для кардинального вирішення цих викликів необхідна комплексна адміністративно-правова реформа, яка має бути зосереджена на двох ключових напрямках. По-перше, критично важливим є вдосконалення нормативно-правової бази шляхом усунення дублювання повноважень між органами влади (зокрема, Держводагентством та Держекоінспекцією) та забезпечення безумовного верховенства Планів управління річковими басейнами (ПУРБ) над галузевими адміністративними рішеннями. По-друге, необхідне запровадження прозорих та антикорупційних механізмів, що передбачає повну цифровізацію дозвільних процедур (e-governance) та створення єдиної електронної системи моніторингу та контролю за використанням водних ресурсів. Ці заходи, спрямовані на мінімізацію дискреційних повноважень та підвищення підзвітності публічної адміністрації, є єдиною передумовою для досягнення балансу між економічними потребами суспільства та імперативними вимогами екологічної охорони.

Таким чином, ефективне вирішення проблем правозастосування у сфері водних відносин вимагає не лише вдосконалення чинного законодавства, але й забезпечення його належної імплементації на практиці. Особливу увагу слід приділити гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері охорони водних ресурсів, а також запровадженню сучасних

механізмів моніторингу, контролю та відповідальності за порушення водного законодавства. Крім того, важливим аспектом є підвищення правової культури населення та суб'єктів господарювання, що сприятиме формуванню відповідального ставлення до використання водних ресурсів. Лише системний підхід, який поєднує правові, економічні та екологічні інструменти, здатний забезпечити довготривалий позитивний ефект у сфері водних відносин і сприяти сталому розвитку України.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правових механізмів охорони водних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки

Охорона водних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки є одними з найважливіших напрямів державної екологічної політики, які вимагають ефективних адміністративно-правових механізмів. В умовах сучасних екологічних викликів, таких як забруднення водойм, виснаження водних ресурсів і кліматичні зміни, існуючі правові інструменти потребують вдосконалення. Аналізуючи наукові праці вітчизняних дослідників та чинне законодавство, можна запропонувати низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання у цій сфері.

Актуальність заявленої проблематики посилюється також євроінтеграційними прагненнями України. Узгодження національного законодавства із Водною рамковою директивою ЄС (Water Framework Directive) та іншими європейськими нормативно-правовими актами вимагає не лише формального імплементації їхніх положень, але й забезпечення дієвості відповідних адміністративно-правових інструментів на практиці [8]. Як слушно зауважують дослідники, ефективність правового регулювання у сфері водних ресурсів неможлива без чіткого розподілу компетенції між центральними та регіональними органами влади, а також без розвитку басейнового принципу управління, який передбачає інтегрований підхід до управління водними об'єктами у межах конкретних річкових басейнів. Таким чином, науковий пошук

шляхів удосконалення адміністративно-правових механізмів стає стратегічно важливим для забезпечення екологічної безпеки держави та виконання міжнародних зобов'язань.

Важливим аспектом удосконалення адміністративно-правових механізмів є забезпечення належного виконання принципу сталого розвитку, який передбачає збалансоване використання водних ресурсів із урахуванням екологічних, економічних та соціальних потреб. Цей принцип вимагає переходу від секторального підходу, де кожна галузь (енергетика, сільське господарство, житлово-комунальне господарство) управляє водними ресурсами відокремлено, до інтегрованого управління водними ресурсами (ГУВР). Як зазначає Петрик Ю.П., сучасна система управління водними ресурсами в Україні страждає від фрагментарності та недостатньої координації між різними органами влади [38]. Відсутність єдиного стратегічного бачення та розпорошеність функцій між Державним агентством водних ресурсів, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів, місцевими державними адміністраціями та іншими суб'єктами ускладнює реалізацію комплексного підходу до охорони водного середовища та ефективне реагування на транскордонні та регіональні екологічні виклики.

Наслідком такої фрагментації є неефективність природоохоронних заходів, дублювання функцій, а також виникнення «правових прогалів», які уможливають безконтрольне використання та забруднення водних об'єктів. Наприклад, відсутність чіткої координації між планами розвитку територій та планами управління річковими басейнами часто призводить до реалізації економічних проектів (забудова прибережних смуг, гідротехнічні роботи), що прямо суперечать цілям екологічної безпеки та збереження водного біорізноманіття. Більше того, розпорошення відповідальності створює умови для зниження рівня адміністративної відповідальності за порушення, оскільки контроль та притягнення до відповідальності ускладнюються міжвідомчою неузгодженістю. Отже, доки не буде усунуто інституційну та правову роздробленість, принцип сталого розвитку залишатиметься декларативним, а не

дієвим механізмом.

Враховуючи вищезазначені проблеми, доцільно розробити та запровадити єдину національну стратегію управління водними ресурсами. Ця стратегія має ґрунтуватися на басейновому принципі, як це передбачено європейським законодавством, і забезпечувати інтеграцію екологічних вимог до всіх галузей господарської діяльності. Стратегія повинна чітко розмежувати повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, встановити конкретні кількісні та якісні цілі щодо стану водних об'єктів та визначити механізми їх досягнення, включаючи фінансові та адміністративні інструменти. Крім того, вона має враховувати регіональні особливості – специфіку гідрологічних режимів, рівень антропогенного навантаження та кліматичні зміни у різних частинах країни. Лише такий комплексний, стратегічно орієнтований адміністративно-правовий підхід дозволить забезпечити стабільне водозабезпечення та надійну охорону водного середовища для нинішнього та майбутніх поколінь.

Одним із ключових напрямів вдосконалення є посилення контролю за дотриманням екологічного законодавства. Як підкреслює Боровицька А.Г., нинішній стан системи екологічного контролю характеризується низьким рівнем ефективності через недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів та корупційні ризики [44]. У цьому контексті необхідно запровадити більш прозорі механізми моніторингу та оцінки стану водних ресурсів, зокрема шляхом використання сучасних інформаційних технологій. Важливим кроком могло б стати створення інтегрованої бази даних про стан водних об'єктів, доступ до якої мали б як державні органи, так і громадськість. Це дозволило б підвищити рівень відповідальності суб'єктів господарювання за дотримання екологічних норм.

Ще одним важливим аспектом є вдосконалення механізмів адміністративної відповідальності за порушення у сфері охорони водних ресурсів. Чинне законодавство передбачає значну кількість норм щодо відповідальності за забруднення водойм, проте їх застосування часто є формальним і неефективним. Доцільно переглянути розміри штрафів за

екологічні правопорушення, збільшивши їх до рівня, який би реально стимулював суб'єктів господарювання до дотримання норм законодавства. Крім того, варто розглянути можливість впровадження механізмів економічного стимулювання для підприємств, які інвестують у сучасні технології очищення стоків або впроваджують заходи збереження водних ресурсів.

Важливу роль у забезпеченні ефективності адміністративно-правових механізмів відіграє активізація участі громадськості у процесах прийняття рішень щодо охорони водного середовища. Цей аспект ґрунтується на засадах демократизації управління та міжнародно-правових зобов'язаннях України. Зокрема, згідно з положеннями Орхуської конвенції (Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля), громадяни та їхні об'єднання мають право на доступ до екологічної інформації, участь у формуванні екологічної політики та доступ до правосуддя. У контексті водних ресурсів, це означає, що всі плани управління річковими басейнами, проекти значних гідротехнічних споруд, дозволи на спеціальне водокористування та оцінка впливу на довкілля (ОВД) повинні проходити через процедури публічних консультацій та обговорень.

Для реалізації цих прав необхідно посилити законодавчі гарантії в Україні та створити сприятливі умови для розвитку інститутів громадянського суспільства. Насамперед, йдеться про забезпечення своєчасного, повного та зрозумілого надання екологічної інформації про стан водних об'єктів та джерела їх забруднення, що є основою для інформованої участі. Удосконалення адміністративних процедур має включати не лише формальне розміщення інформації, а й забезпечення можливості реального впливу громадськості на кінцеві рішення. Наприклад, громадські організації могли б брати активну участь у незалежному моніторингу стану водойм, застосовуючи власні методики та публікуючи альтернативні звіти. Також важливо законодавчо закріпити механізми незалежної екологічної експертизи проектів, які потенційно можуть мати негативний вплив на водні ресурси, що дозволило б нівелювати корупційні

ризиків та підвищити об'єктивність рішень.

Активізація участі громадськості є не лише дотриманням демократичних норм, але й потужним антикорупційним та контролюючим інструментом. Залучення інститутів громадянського суспільства до контролю за дотриманням водного законодавства, зокрема, через механізми громадського інспектування та участі у розгляді справ про адміністративні правопорушення, підвищує рівень відповідальності суб'єктів господарювання та органів влади. Коли рішення щодо використання водних ресурсів приймаються відкрито та прозоро, вони набувають вищої легітимності та більшої підтримки з боку суспільства, що, в свою чергу, спрощує їх подальшу реалізацію та забезпечує сталість природоохоронних заходів. Таким чином, адміністративно-правові механізми стають не лише регулюючими, але й самоконтрольованими та більш ефективними.

Окрім внутрішніх реформ, важливим чинником підвищення ефективності адміністративно-правових механізмів є врахування та адаптація міжнародного досвіду у сфері охорони водних ресурсів та екологічної безпеки. Для України, в контексті її євроінтеграційних прагнень, пріоритетним є досвід країн Європейського Союзу, чие законодавство, зокрема Водна рамкова директива (WFD), є світовим еталоном інтегрованого управління. Країни ЄС активно використовують економічні інструменти регулювання як доповнення до традиційних адміністративно-правових заборон і дозволів. Ці інструменти, такі як принцип «забруднювач платить» (через встановлення плати за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти) та система субсидій і податкових пільг для підприємств, які інвестують у сучасні технології очищення стоків, створюють реальні економічні стимули для екологічно відповідальної поведінки.

Запровадження та вдосконалення економічних інструментів в Україні дозволило б перейти від переважно реактивної (штрафи за порушення) до проактивної моделі управління, що є набагато ефективнішою для довгострокового збереження водних ресурсів. Наприклад, встановлення адекватної та науково обґрунтованої плати за спеціальне водокористування та

забруднення забезпечує два важливих ефекти: по-перше, вона стимулює суб'єктів господарювання до водозбереження та зменшення скидів; по-друге, зібрані кошти можуть спрямовуватися до спеціалізованих екологічних фондів для фінансування природоохоронних заходів, зокрема, будівництва та модернізації очисних споруд. Досвід Німеччини чи Нідерландів доводить, що такий підхід значно підвищує фінансову стійкість системи охорони вод та знижує навантаження на державний бюджет.

Адаптація цих практик до українських умов вимагає не просто копіювання норм, а їх інтеграції у чинну адміністративно-правову структуру. Необхідно провести аудит існуючих зборів та платежів, переглянути їхні ставки з метою забезпечення реального стимулюючого ефекту, а також розробити прозорі та ефективні адміністративні процедури для надання екологічних субсидій. Наприклад, створення механізмів, які б спрощували доступ до пільгового кредитування для впровадження найкращих доступних технологій (НДТ) у водоемних галузях. Успішна інтеграція цих економічних важелів в адміністративно-правове регулювання України сприятиме не лише технологічній модернізації підприємств, але й підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та загальному підвищенню ефективності адміністративно-правових механізмів у сфері екологічної безпеки.

Таким чином, удосконалення адміністративно-правових механізмів охорони водних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки не може бути зведено до точкових змін, а має базуватися виключно на комплексному, системному підході. Як засвідчив аналіз, ключові проблеми української системи управління водними ресурсами кореняться у фрагментарності регулювання та недостатній дієвості існуючих інструментів. Для їх подолання необхідна глибока адміністративно-правова реформа, яка включає кілька взаємопов'язаних стратегічних напрямів. Це, насамперед, посилення міжвідомчої координації через впровадження єдиної національної стратегії та реалізацію басейнового принципу управління (відповідно до європейських стандартів), що має замінити секторальний підхід. Далі, це модернізація системи екологічного контролю

шляхом запровадження інтегрованих цифрових баз даних та прозорих механізмів моніторингу. Зрештою, це реформування механізмів адміністративної та економічної відповідальності, де розміри штрафів та платежів мають набути реального стимулюючого ефекту, а не лише фіскального характеру.

Реалізація запропонованих заходів забезпечить синергетичний ефект, що є критично важливим для досягнення цілей сталого розвитку. Наприклад, підвищення прозорості екологічного контролю та інформації через цифровізацію безпосередньо посилить активізацію участі громадськості, яка зможе ефективніше здійснювати незалежний моніторинг та брати участь у прийнятті рішень. У свою чергу, залучення громадськості та запровадження жорстких, але справедливих економічних стимулів та санкцій (за прикладом ЄС) створять необхідний тиск на суб'єктів господарювання для впровадження екологічно чистих технологій. Практична значущість цих змін полягає в тому, що вони сприятимуть ефективнішому управлінню водними ресурсами, зниженню рівня антропогенного навантаження на водойми та, як наслідок, істотному зниженню рівня екологічних ризиків для здоров'я населення та національної безпеки.

У довгостроковій перспективі, успішне впровадження цих адміністративно-правових інструментів має привести до досягнення належного екологічного стану водних об'єктів України, відповідно до міжнародних зобов'язань. Кінцевою метою є створення стійкої, прозорої та підзвітної системи управління, де правові норми не лише існують на папері, але й реально діють, забезпечуючи охорону водного середовища. Подальші дослідження мають бути спрямовані на деталізацію конкретних процедур імплементації, зокрема, розробку нових методик розрахунку шкоди, завданої водним ресурсам, та вдосконалення механізмів екологічного страхування. Тільки шляхом такого послідовного та цілеспрямованого адміністративно-правового впливу Україна зможе гарантувати збереження своїх водних ресурсів як невід'ємної складової національного багатства та основи екологічної безпеки держави.

Підсумовуючи викладене у третьому Розділі можемо зазначити таке.

Аналіз сучасного стану адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні, проведений у цьому розділі, дозволив ідентифікувати ключові проблеми та визначити стратегічні напрями його вдосконалення. Дослідження підтвердило, що головною перешкодою на шляху забезпечення екологічної безпеки у водній сфері є системна фрагментація адміністративно-правових механізмів. Ця фрагментація проявляється у слабкій міжвідомчій координації, розпорошеності функцій, а також низькій дієвості принципу сталого розвитку. Було виявлено, що система державного екологічного контролю страждає від недостатнього фінансування та кадрового забезпечення, а механізми адміністративної відповідальності за порушення водного законодавства є переважно формальними і не створюють достатнього економічного стимулу для дотримання природоохоронних норм.

З метою підвищення ефективності адміністративно-правового впливу запропоновано запровадити комплексний підхід, що базується на кількох ключових пріоритетах. Насамперед, це Інтеграція та Стратегування, що передбачає розробку та імплементацію єдиної національної стратегії управління водними ресурсами.

Така стратегія має забезпечити посилення міжвідомчої координації та повну реалізацію басейнового принципу управління відповідно до вимог Водної рамкової директиви ЄС. Важливим елементом є також Модернізація та Прозорість, що включає цифровізацію системи екологічного контролю, створення інтегрованої електронної бази даних про стан водних об'єктів та забезпечення її доступності для громадськості. Це підвищить прозорість рішень та об'єктивність моніторингу.

Окрім того, необхідно здійснити Реформування економічної відповідальності та Стимулювання шляхом суттєвого збільшення розмірів штрафів за екологічні правопорушення, а також адаптації міжнародного досвіду країн ЄС щодо застосування економічних інструментів регулювання (зокрема, плати за забруднення, субсидій та податкових пільг) для стимулювання впровадження екологічно чистих технологій.

Реалізація запропонованих адміністративно-правових, інституційних та економічних заходів забезпечить синергетичний ефект та сприятиме переходу України до сталої, прозорої та підзвітної моделі управління водними ресурсами. У довгостроковій перспективі це дозволить не лише знизити рівень екологічних ризиків та досягти належного екологічного стану водних об'єктів, але й гарантує гармонізацію національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, що є невід'ємною складовою забезпечення екологічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення дослідження на тему «Адміністративно-правове регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення» досягнуто поставленої мети та вирішено визначені завдання, що дало змогу сформулювати низку вагомих теоретичних узагальнень та практично значущих пропозицій.

Насамперед, у роботі теоретично обґрунтовано, що водні ресурси є унікальним об'єктом адміністративно-правового регулювання, який нерозривно поєднує екологічний, економічний та соціальний аспекти. Доведено необхідність застосування принципів сталого розвитку та інтегрованого управління до водних відносин, а також встановлено, що система джерел вітчизняного водного права повинна й надалі гармонізуватися із міжнародно-правовими стандартами, зокрема положеннями Водної рамкової директиви Європейського Союзу та Орхуської конвенції, які є стратегічним орієнтиром для реформування.

Аналіз теоретико-методологічних засад адміністративно-правового регулювання водних відносин дозволив здійснити комплексне наукове осмислення природи водних ресурсів та правових інструментів їхнього регулювання, що призвело до таких ключових узагальнень:

Обґрунтовано, що водні ресурси є унікальним об'єктом адміністративно-правового регулювання, який характеризується складною триединою природою: екологічний аспект визначає їх як життєво важливий елемент довкілля, необхідний для збереження екосистем. Соціальний аспект акцентує увагу на їх значенні для забезпечення основних потреб людини, таких як питна вода, санітарія, сільське господарство та промислове виробництво. Економічний аспект підкреслює роль водних ресурсів у формуванні економічного потенціалу держави, забезпеченні енергетичних потреб, розвитку транспорту та інших галузей економіки. Враховуючи таку багатогранність, адміністративно-правове регулювання водних ресурсів має бути спрямоване на гармонізацію екологічних,

соціальних та економічних інтересів. Зокрема, важливим є створення ефективного механізму управління водними ресурсами, який базується на принципах сталого розвитку, забезпечення доступу до води для всіх верств населення та запобігання деградації водних екосистем. Важливим завданням є також удосконалення нормативно-правової бази у сфері водокористування, впровадження сучасних технологій моніторингу та контролю за станом водних об'єктів, а також посилення відповідальності за порушення водоохоронного законодавства. Таким чином, адміністративно-правове регулювання у сфері водних ресурсів має враховувати їхню унікальність та багатофункціональність, сприяючи їх раціональному використанню та охороні.

Економічний аспект розглядає їх як природний ресурс, що використовується в промисловості, енергетиці та сільському господарстві.

Правовий аспект закріплює їх як об'єкт права власності Українського народу та вимагає застосування імперативно-диспозитивних методів адміністративно-правового регулювання, спрямованих насамперед на їхню охорону та раціональне використання згідно з принципом сталого розвитку.

Встановлено, що система джерел адміністративно-правового регулювання водних відносин в Україні має багатоступеневий характер, основу якої складають Конституція України, Водний кодекс, Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» та численні підзаконні акти. Однак, виявлено, що ця система страждає від певної розгалуженості та внутрішньої неузгодженості між окремими нормативно-правовими актами (особливо між земельним та водним законодавством), що ускладнює єдине та ефективне правозастосування.

Доведено, що міжнародно-правові стандарти відіграють ключову, формотворчу роль у розвитку національного законодавства. Зокрема, положення Водної рамкової директиви ЄС (WFD) та принципи Орхуської конвенції є стратегічним орієнтиром. Гармонізація українського законодавства має бути спрямована на імплементацію таких засад, як басейновий принцип управління, забезпечення участі громадськості та економічна обґрунтованість

водокористування, що є критично важливим для євроінтеграційного процесу.

Аналіз адміністративно-правового механізму використання та охорони водних ресурсів дозволив ідентифікувати ключові елементи цієї системи, а також виявити їхні функціональні дисбаланси та проблемні зони, що потребують невідкладного вирішення:

Встановлено, що система органів публічної адміністрації у сфері управління водними ресурсами, незважаючи на впровадження басейнового рівня, характеризується інституційною та функціональною фрагментацією. Це проявляється у слабкій міжвідомчій координації та розпорошеності компетенції між центральними органами виконавчої влади (Міндовкілля, Держводагентство, Держекоінспекція). Така ситуація унеможливує реалізацію інтегрованого підходу та створює умови для дублювання функцій та перекладання відповідальності, що знижує загальну ефективність управління.

Визначено, що адміністративні процедури дозвільної системи у сфері спеціального водокористування (отримання дозволів на спецводокористування) є надмірно складними, непрозорими та забюрократизованими. Це створює суттєві адміністративні бар'єри для суб'єктів господарювання та, що більш критично, формує корупціогенні ризики на етапі видачі та продовження дозвільних документів. Недостатня цифровізація та відсутність єдиної електронної системи обміну даними між органами влади лише посилюють ці проблеми.

Здійснений аналіз засвідчив низьку ефективність адміністративно-правових форм державного контролю за використанням та охороною водних ресурсів. Основні причини включають: недостатнє фінансування контролюючих органів, брак кваліфікованих кадрів та застарілість матеріально-технічної бази. Що стосується юридичної відповідальності, то механізми притягнення до адміністративної відповідальності за порушення водного законодавства є недостатньо дієвими, оскільки розміри штрафів часто не відповідають реальному розміру заподіяної шкоди та не мають необхідного економічного стримуючого ефекту для великих підприємств-забруднювачів. Це перетворює штрафи на

формальну плату за продовження забруднення.

Виявлено значні недоліки в адміністративних процедурах дозвільної системи у сфері спеціального водокористування, які є надмірно забюрократизованими, недостатньо прозорими та створюють передумови для корупційних ризиків. З'ясовано також, що державний контроль за охороною водних ресурсів є малоефективним через недостатнє кадрове та фінансове забезпечення, а чинні механізми адміністративної відповідальності за порушення водного законодавства мають переважно формальний характер і не виконують належним чином превентивної та стимулюючої функцій.

З огляду на ідентифіковані системні проблеми, головним напрямом вдосконалення визначено перехід до комплексного адміністративно-правового регулювання, що має базуватися на трьох ключових компонентах:

- по-перше, це інтеграція та стратегування, яке вимагає розробки та впровадження єдиної національної стратегії управління водними ресурсами для забезпечення ефективної міжвідомчої координації та повної реалізації басейнового принципу;

- по-друге, це модернізація контролю та прозорість через цифровізацію системи екологічного моніторингу, створення інтегрованої електронної бази даних та активізацію участі громадськості у процесах прийняття рішень та контролю.

- по-третє, це реформування економічної відповідальності, що передбачає суттєве збільшення розмірів штрафів за екологічні правопорушення та запровадження економічних інструментів регулювання (плати за забруднення, субсидій, податкових пільг), адаптованих з міжнародного досвіду країн ЄС, що надасть адміністративно-правовим нормам необхідного економічного стимулюючого ефекту.

Реалізація запропонованих адміністративно-правових та інституційних заходів забезпечить синергетичний ефект та сприятиме переходу України до сталої, прозорої та підзвітної моделі управління водними ресурсами.

У довгостроковій перспективі це дозволить не лише досягти належного

екологічного стану водних об'єктів та істотно знизити рівень екологічних ризиків для здоров'я населення та національної безпеки, але й гарантує успішну гармонізацію національного водного законодавства з європейськими стандартами, підтверджуючи євроінтеграційні прагнення держави. Таким чином, результати кваліфікаційної роботи мають важливе теоретичне та прикладне значення для подальшого розвитку науки адміністративного права та вдосконалення правозастосовної практики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Водний кодекс України: Кодекс від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Міненко С. М. Проблеми правової охорони земель водного фонду України. *Наше право*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_2_25.
3. Черемнова А. І. Водний фонд України як об'єкт правової охорони. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 161-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_52_29.
4. Коломоець Т. О., Кремова Д. С. Адміністративно-правова охорона водних ресурсів в аспекті оновленого погляду на систему адміністративного права України. *Правова позиція*. 2022. № 4. С. 188-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2022_4_37.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. . Казанчук І.Д. Адміністративно-правова система суб'єктів охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Право і суспільство*. № 5. 2016. С. 95–101.
7. Сірант М.М. Механізми адміністративно-правового регулювання забезпечення екологічної безпеки: інструментальна основа. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 3. С. 158-165.
8. Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text
9. Берднік І. В. Кримінально-правова охорона водних ресурсів: теоретичні та прикладні засади [Текст] : монографія; Чернігів. нац. технол. ун-т, Юрид. ф-т. Київ : Дакор, 2019. 532 с.
10. Екологічне право [Текст] : підручник / [А. П. Гетьман та ін.] ; за ред. д-

ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 551 с.

11. Буцьких Д. О. Сутність та значення інституту адміністративно-правової охорони водних ресурсів у реалізації екологічної функції держави. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 174-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2021_2_33

12. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

13. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

14. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>

15. Лазаренко Д.В. Природні ресурси як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Інформація і право*. № 2 (11). 2014. С. 44–47.

16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

17. Шуміло О. С. Складові економічної безпеки підприємств роздрібною торгівлі. *Економічний простір*. 2015. № 100. С. 205-217.

18. Ключева Є. М. Теоретичні засади вдосконалення адміністративно-правового забезпечення ресурсного потенціалу водного транспорту України [Текст] : монографія; Ун-т інфраструктури та технологій. Чернігів : Десна Поліграф, 2018. 375 с.

19. European Commission. Water Framework Directive. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/water/water-framework-directive_en

20. Директива 91/676/ЄЕС про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел. URL:

<https://compass27.info/dyrektyva-91-676-yees-pro-zahyst-vod-vid-zabrudnennya-sprychynenogo-nitratamy-z-silskogospodarskyh-dzherel>.

21. Ємець Л. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави [Текст]: монографія. Харків: Панов А. М. [вид.], 2018. 597 с.

22. Пархоменко-Куцевіл О. Теоретичні підходи до публічного управління водними ресурсами: досвід країн ЄС та можливості імплементації його в Україні. *Наукові інновації та передові технології, Серія «Право», No11(51) 2025. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/31465/31431/>*

23. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло : монографія / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с.

24. Оцінка екологічних проблем басейну Дніпра в контексті загроз національній безпеці України. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/ocinka-ekologichnikh-problem-baseynu-dnipra-v-konteksti-zagrozh/>

25. Охорона та відтворення доступних водних ресурсів України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/okhorona-ta-vidtvorennya-dostupnykh-vodnykh-resursiv-ukrayiny>

26. План управління річковим басейном Дунаю. (2025-2030). URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpegclclefindmkaj/https://davr.gov.ua/fls18/PURB_Danube.pdf

27. Запровадження моніторингу водно-болотних угідь міжнародного значення в карпатському регіоні HUSKROUA/23/RS/1.2/036. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-huskroua_036

28. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

29. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 25.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text.

30. Технічний звіт про результати аналізу ситуації щодо законодавчих, інституційних та змістовних аспектів у 20 цільових областях Протоколу про воду та здоров'я для перегляду національних цільових показників України. URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.euwipluseast.eu/images/2019/04/Technical_report_UKRRus_v2.pdf/

31. Стратегічна екологічна оцінка (CEO). URL: <https://eco.kiev.ua/poslugy/suprovid-strategichnoyi-ekologichnoyi-oczinky-seo>.

32. Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 20.08.2014 № 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF#Text>

33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом: Закон України від 04.10.2016 № 1641-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1641-19#Text>.

34. Клименко С.В. Суб'єкти державної та європейської системи моніторингу землекористування, їх повноваження та взаємовідносини. *Управління та раціональне використання земельних ресурсів в територіальних громадах: проблеми та шляхи їх вирішення: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Херсон, 12 червня 2025 року). Херсон: ХДАЕУ, 2025. 283 с. С. 109-112.

35. Екологічні основи управління водними ресурсами: навч. посіб. / А.І. Томільцева, А.В. Яцик, В.Б. Мокін та ін. К. : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 200 с.

36. Direction Regionale Et Interdepartementale De L'environnement, De L'aménagement Et Des Transports. Rapport Environnemental Du PGRI 2022-2027 Du Bassin Seine Normandie. Direction Regionale Et Interdepartementale De 103

L'environnement, De L'aménagement Et Des Transports. URL: <https://www.drieat.ile-de-france.developpement-durable.gouv.fr/le-pgri-du-bassinseine-normandie-2022-2027-a4573.html?lang=fr>.

37. Odpovědné hospodaření s vodou. URL: <https://mzp.gov.cz/cz/agenda/voda/odpovedne-hospodareni-s-vodou>

38. Петрик Ю.П. Водні ресурси, як один із важливих секторів раціонального природокористування та сталого розвитку. Сталий розвиток – XXI століття. Дискусії 2023: матеріали VIII Міжнародної науковопрактичної конференції / Національний університет «Києво-Могилянська академія» / за ред. проф. Хлобистова С.В. Київ, 2024. URL: <https://surl.li/dfjjev>

39. Мельниченко С. Г. Інтелектуальні та цифрові технології управління водними ресурсами в Україні в контексті повоєнного відновлення. Здобутки економіки: перспективи та інновації, 2024 (7). <https://doi.org/10.5281/zenodo.16522216>

40. План дій Європейської стратегії розвитку Дунайського регіону: аналіз та перспектива впровадження в Україні / За заг. ред. Кравченко О. В. Львів : «Манускрипт», 2012. 120 с.

41. Климчик О.М., Пінкіна Т.В., Пінкін А.А. Впровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. *Scientific Journal «ScienceRise»*, №4(45)2018. URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9235/3/VSIUVRBP_2018_36-40.pdf.

42. Водна стратегія України на період до 2025 року (наукові основи) / за ред. М. І. Ромащенко, М. А. Хвесика, Ю. О. Михайлова. К., 2015. 46 с.

43. Климчик О. М., Багмет А. П. Аспекти реалізації водної політики ЄС в регіоні. *Всеукр. наук.-практ. конф. «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції»*. Житомир: ЖДТУ, 2016. С. 61.

44. Боровицька А.Г. Принцип басейнового управління як основа ведення державного водного кадастру. *Право та інновації* № 3 (15) 2016. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ndipzir.org.ua/wp->

content/uploads/2017/01/Borovytska15.pdf

45. Державне агенство водних ресурсів України: офіційний сайт. URL: <https://www.davr.gov.ua/>.

46. Костенко О. В. Адміністративно-правові засади управління водними ресурсами України: проблеми та перспективи. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 45–52.

47. Личенко І.О., Жаровська І.М., Марич Х.М. Адміністративно-правове забезпечення екологічної безпеки в Україні [Текст]: монографія; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів ; Дрогобич: Посвіт, 2018. 164 с.

48. Яков'юк В.А. Концептуальні засади управління транскордонними водними ресурсами. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20186\(134\)/sep20186\(134\)_085_YakovyukV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20186(134)/sep20186(134)_085_YakovyukV.pdf).

49. Ковальчук І. П. Управління водогосподарською та водоохоронною діяльністю (на прикладі басейну Західного Бугу). *Український географічний журнал*. 2019. № 3. С. 49-53.

50. Чумаченко І.Є. Транскордонне співробітництво під час здійснення державного контролю у сфері використання та охорони вод. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua › archive › part_2

51. Механізми мінімізації корупції в реалізації державного контролю та нагляду за довкіллям. Аналітична записка. URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcgclefindmkaj/https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analytical-note_Ecology-Final.pdf

52. Ємець Л. Адміністративно-правові форми управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 62-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_7_13

53. Макаренко О.Ю., Макаренко Н.А. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. Випуск 82: частина 2, 2024*. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcgclefindmkaj/https://visnyk-juris->

uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/34-1.pdf

54. Садовський М.В., Корнєєв Ю.В. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Юридичний вісник: повітряне, космічне, екологічне право* 1 (34) 2019. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/alexi,+4.PDF%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/alexi,+4.PDF%20(1).pdf).

55. Гиренко І. В., Макаренко Ю. С. Щодо деяких питань еволюції державного контролю у сфері земельних ресурсів України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 4 (4). С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2017_4_4

56. Бабакін В., Затько А. Корупція у сфері довкілля: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2025. Випуск 2 (39). URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal>

57. Міжнародні регіональні процеси та зовнішньополітичні пріоритети України : монографія / за заг. ред. професорів С. Шергіна і В. Космини. Київ: Дипломатична академія України при МЗС України, 2017. 207 с.

58. Костенко О. В. Адміністративно-правові засади управління водними ресурсами України: проблеми та перспективи. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 45–52.

59. Дуліба Є. Деякі питання сталого управління водними ресурсами України в умовах кліматичних і екологічних загроз. *Актуальні проблеми правознавства*, no. 1, May 2025, pp. 193–201. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2073>.

60. Кузнецова Л.В., Горбаченко Ю.М., Пасинчук К.М. Водно-екологічна безпека як складовий елемент національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 225–228. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/51>.

61. Рогозіннікова К. С. Принципи екологічної політики Європейського Союзу: виклики й орієнтири для України. *Вчені записки Таврійського Національного університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 6. С. 49–55.

62. Оновлення договірного регулювання приватноправових відносин в Україні : монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 488 с.

ДОДАТКИ

Система джерел адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів в Україні

(Таблиця 1.1)

Рівень джерела	Назва джерела	Характеристика / Значення
Конституційні	Конституція України (ст. 13, 50)	Закріплює право власності народу на водні ресурси, гарантує право на безпечне довкілля.
Законодавчі (галузеві)	Водний кодекс України	Системоутворюючий акт: поняття, компетенція органів, порядок водокористування, охорона вод.
Законодавчі (суміжні)	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	Загальні екологічні принципи, контроль, відповідальність.
	Закон України «Про адміністративні послуги»	Регулює процедури видачі дозволів на спецводокористування.
	Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері	Уніфіковані правила перевірок контролюючими органами.

	господарської діяльності»	
Підзаконні акти	Постанови КМУ	Порядки видачі дозволів, моніторинг вод, повноваження органів.
	Накази Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України та Держводагентства	Галузеві нормативи, методики моніторингу, форми звітності.
Міжнародні джерела	Угода про асоціацію Україна–ЄС	Зобов'язання щодо імплементації європейських стандартів управління водними ресурсами.
	Водна рамкова директива ЄС	Перехід до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.